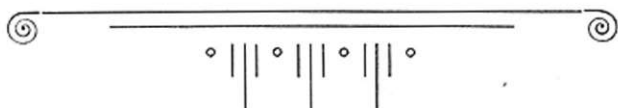

LJUBLJANSKI ZVON

Kinžal.

Gruzinska romanca.

In sedaj si v mojih rokah,
gizdalin ti moj gruzinski,
s srebrom, z zlatom okovani!
Svetiš se in se leskečeš,
ali vendar si moj suženj,
saj sem kupil te za sebe,
ti ponosni moj kinžal¹⁾!
Smiliš se mi, ko te gledam.
Jeli, to so bili časi,
slavni časi, lepi dnevi,
ko te je še opasoval
tvoj gospod tam na Kavkazu
in ponašal se je s tabo,
ki si branil ga v vseh bojih
ko tovariš hraber, zvest . . .

Vse minulo! . . . Ne povrne
več se doba tá junaška!
Tih in miren in pohleven
tukaj visel boš na steni
pred menoj in samo dičil
sobo skromno mi poslej!

*

¹⁾ Kinžal je gruzinski narodni meč. Gruzini in, tudi nekateri drugi Kavkazci nosijo, kadar so oblečeni v narodno obleko, za pasom kinžal, ki je včasih jako dragocen. Kinžal, ki sem si ga kupil letos na Kavkazu pri nekem stariinarju, je umotvor kavkaške domače industrije.

Ej, majdan ti pestri, živi!
 Kdo v Tiflisu ne pozna te?
 Kdo ni videl ulic tvojih
 tesnih, prašnih in pa hrupnih!
 Na majdanu drug za drugim
 tam vrstí se bogat, pisan
 pri bazarju mi bazar.

Po majdanu krika polnem
 sem postopal tisto jutro
 brez namena in brez cilja.
 Sredi gneče prodajalcev
 in voznikov in jahačev,
 oslov, konj in dromedarov
 šetal sem po trgu sam.
 Kar ustavi se mi noga
 pred kamnitim, nizkim pragom,
 in oči mi obvisijo
 na razglednem mótnem oknu,
 za katerim je prodajal
 siv starinar robo svojo:
 stare puške, samokrese,
 meče, sablje damaščanke.
 Stopim v čudni ta brlog . . .

Kaj ti dam za meč tam tisti?
 vprašam starca ravnodušno
 in pokažem tja na steno,
 kjer si visel, ves oprasha,
 ti prekrasni moj kinžal!

»Malost, vaše blagorodje!
 Slepa cena — rubljev sto!«

Že prestopam prag. Odhajam.
 On za mano . . . »Kaj pa daste?
 Petdeset?« . . . A jaz sem zunaj.
 On za mano po copatah . . .
 »Dvajset, vaše blagorodje!
 Ne kopejke menj!« . . . Obstanem.
 Vstopim spet in ogledujem
 svoj kinžal na črni steni:

Ostro kakor sama britev
 mu rezilo je jekleno.
 Ogledujem in vrtim ga
 v rokah in ga občudujem:
 Tá ročaj pa tá nožnica!
 Umotvor! Glej, rože zlate
 in vinjete je srebrne
 ukovala roka spretna
 po kovini za okrasbo.
 Fino delo orientalsko . . .
 Dobro! Moj je tá kinžal!

»Všeč vam bil tá meč je krasni?
 Saj sem vedel, saj sem vedel!« —
 se smehlja mi zviti starec
 in s tresočoj rokoj spravlja
 dva cekina moja žolta
 v svoj mošnjček — »Precenó pač
 vam prodal sem to bodalo!
 Slavno to vam je orožje!
 Naj povem o njem vam bajko,
 pripovedko kratkočasno?
 Mična, vaše blagorodje,
 zanimiva je povest!« . . .

Sedel je na stolec nizek,
 dve sesvaljkal papiroski:
 meni eno, sebi eno;
 praviti mi je začel:

»Torej, stvar je bila táka!
 Silno, blazno jo je ljubil
 knez Šanidze svojo Nino.¹⁾
 Pri Armenki neki stari
 ji najel je stanovanje
 dragoceno in razkošno.
 Dan na dan je k njej zahajal.
 Bog, vé, kje jo bil je našel,
 v kateri vasi tam na kmetih!

¹⁾ Nina je gruzinsko narodno ime.

Bila prava je sirota,
 mlada, ah, še skoro dete —
 toda krasna! Belolica,
 črnooka, črnolasa!
 Zapeljala bi svetnika
 samega, pri moji veri,
 vražje tako-le deklè!»

In sesvaljkal cigareto
 si je novo, jo zapalil
 pa polglasno spet začel:

»Torej, k lepi Nini svoji
 je zahajal knez Šanidze.
 Vsakikrat za pasom svojim
 tá kinžal je nosil s sabo . . .
 Tisti dan pa — ne pozabim
 jaz nikoli dneva tega! —
 pride k meni knez preplašen.
 Že z očetom sem njegovim
 znan bil dobro tiste čase,
 ko Šamil je bojeval se
 v gorah svojih nepristopnih
 za svobodo proti Rusom . . .
 Pride k meni bled, ves zmešan
 knez Šanidze pa mi reče:
 »Vzemi hitro tó orožje!
 Daj mi zanje, kar ti drago,
 samo vzemi ga od mene,
 da ne vidim ga pri sebi!
 In prodaj ga tujcu, stavec,
 čim hitreje pač le moreš!«
 In odpasal ga je naglo
 pa mi vrgel ga na mizo
 knez tá svetli svoj kinžal . . .

In govoril je ko v sanjah,
 sam pri sebi je govoril:
 »To je strašno, to je strašno,
 kak jo ljubim to devojko!
 Še sedaj jo ljubim, ko je
 mrtva! Ravno zdajle

sem prebodel Nini srce
 s tem-le mečem, veš, prijatelj!
 Varala me je za hrbtom
 kača krasna, zapeljiva . . .
 Daj denar mi!« . . .

In odštel sem
 par cekinov mu na dlani.
 In ves zmočen ven je planil
 knez na cesto izpred mene.
 In še tisto noč zapivši
 ves denar se je ustrelil
 iz ljubezni, iz obupa
 moj nesrečni, dobri knez! . . .

Dvajset rubljev — ni li vreden?
 Vzemite ga hitro s sabo,
 da ne vidim več ga tukaj,
 da spominov neveselih
 vzbujal mi ne bo po dnevi
 in ne plašil me in motil
 v sanjah težkih vsako noč!«

*

In sedaj si ti moj suženj,
 krasen suženj, ki mi dičiš
 tiho, skromno bivališče,
 ti gruzinski moj kinžal!

Kadarkoli pa pogledam
 te pred sabo, oživijo
 v duši moji prošli dnevi.
 Glej, Kavkaz se dviga v dalji
 in dežele vidim vztočne.
 Gledam, sanjam . . . In že stopam
 po tifiških ulicah.
 Po majdanu se sprehajam.
 In starinar, skopi starec,
 puši svojo cigareto
 v prodajalni svoji tesni
 pa povest mi pravi svojo
 ter mežika vmes z očmi . . .

A v razkošnem budoarju,
 tam na mehki otomani
 vznak leži mi mrtva Nina
 v srajci tenki, snežnobeli
 in obšiti s čipkami.
 Glava bleda ji počiva
 na blazini perški pestri,
 po kateri cvetke zlate
 vijejo se v arabeskah.
 Kiti črni ko dve kači
 ji visita z drobne glave,
 in na vsako stran sta roki
 beli, polni omahnili.
 A oči so se zaprle . . .
 Škoda! Rad bi bil jih videl!
 Usta mala pa je pustil
 polodprta vzdih poslednji.
 Izmed ustnic ji leskeče
 biserjev se, zób niz krasen . . .
 Kdo razgalil ji je prsi?
 Pod brstečoj levoj grudjo,
 ah, tam zeva drobna rana,
 in iz nje za kapljo kaplja
 kri rudeča ji curljá . . .

Ali se ti nič ne smili
 žrtev mlada tvoja krasna?
 Kaj si storil, kaj si storil,
 kruti, hladni moj kinžal!

A. Aškerc.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Tretji del.

(Konec.)

I.

Večerilo se je. Po dolini je že legala lahka megla in iz nje so štrleli vrhovi dreves ob robovih širokih travnikov in obdelanih njiv. Po vzduhu je semtertja priprhotal nepotir ter krožil nekoliko časa po obližju, a potem se izgubil dalje v meglo ter izginil očesu. Od daleč je šumela reka, ki je nekje padala čez jez, in njeno šumenje je bilo enakomerno in dolgočasno. To pljuskanje in vršenje je delalo še žalostnejšega popotnika, ki je bil vprav stopil v dolino ter počasnih korakov stopal dalje po beli cesti, vodeč s seboj morda desetletnega dečka. Popotnik je bil očitno še mlad, v najboljših letih, a njegova hoja je kazala, da je njegovo telo trhlo in preperelo, in njegov upognjeni tilnik je svedočil, da je mož živel burno, le malokdaj s solnčnimi žarki pretkano življenje. Njegovi lasje so bili sivi in redki, njegov obraz naguban in trd. Tudi dečko ob njegovi strani ni kazal onega zdravega, rdečega lica, kakršno imajo navadno otroci njegove starosti. Bil je upadel in bled, a njegovo oko veliko in otožno. Človek bi bil lahko rekel o njem, da ga je samo oko. Oba popotnika sta bila videti zanemarjena. Njuna obleka je bila stara in oguljena, njuni črevlji preluknjani in srajci ne Bog ve kako čisti. Starejši se je večkrat ozrl po svoji in po obleki dečkovi, a vselej je ob takem opazovanju vzdihnil ter povetil oko, ki se je zastrlo s še neprozornejšo mreno, stkano iz samih napol pridušenih solz. In stopala sta dalje in megla se je čimdalje bolj gostila nad njunima glavama.

Iz daljave se je čulo zvonjenje, resno in veličastno. Starejši popotnik je vzklonil glavo ter postal nekoliko. Prisluškal je tem glasom, ki so pluli na njegova ušesa kakor pred davnim, davnim časom. Kako znani so mu bili! Kako so včasih čudovito vplivali na njegovo dušo, kako so blažili njegovo razburjeno notranjost! Tudi danes, ko se vrača čez dolgo zopet v kraj, kjer je preživel svojo

mladost, v kraj, ki ga je zapustil tako lahkomišelnost, tudi danes ga ti glasovi pozdravljajo kakor stari, ljubi znanci, ki so ga komaj pričakovali, ki so se njegovega prihoda veselili ter ga sedaj sprejemajo v naročje z odprtimi rokami. In potegnil je svoj ponošeni klobuk raz glavo ter se prekrizal. Tudi sinko je stal razoglav zraven njega. Megla se je gosteje vlačila okrog njiju, na njune glave so rosile drobne, drobne kapljice, a onadva sta stala nepremično, in sinkove ustnice so se mehansko pregibale za očetovimi . . .

Pri znamenju sta krenila na stransko pot. Bila je ilovnata, vlažna in opolzla. Starejšega popotnika oko se je vprlo v meglo ter jo hotelo prodreti. Videti je hotelo ono znano skupino orehov in med njimi ono enonadstropno, podolgasto hišo z zelenimi poletnimi okni in pod orehi one lesene mize s primitivnimi, komaj postruženimi klopami. Videti je hotelo oni smrekov gozd, ki se je začel za to hišo in ki se je razprostiral v strm hrib, kamor so vodile ozke poti, ki je ob njih rasla visoka, razčesljana praprota. Eh, da, tam se je pravzaprav začela vsa njegova sreča in nesreča, tam v tej gostilni »Pri treh orehih«, tam v oni nizki gostilniški sobi ga je pravzaprav ujela iz zasede njegova usoda.

Da, še jih vidi one delavce s topimi, starikavimi izrazi preko lic in skoro ugaslimi očmi. Še se spominja, kako je tedaj našel na vseh nekaj novega, nekaj nenavadnega, do tačas mu neznanega, a sedaj že dolgo sam na sebi poizkušnega. Še se spominja svojih sanj, kako bode tem revežem pomagal, kako jih dvigal kvišku iz blata, in pri tem spominu mu zaliva rdečica blede lice. Pred vsem se pa spominja nje, ki mu je tisti popoldan zašepetala, nagnivši se k njemu in zroč mu naravnost v oči: »Zakaj pa niste prišli oni večer? Čakala sem vas dolgo!« A pozneje, ko sta stopala skupno proti domu in ko jo je vprašal: »Ali se vidiva še nocoj?« in in mu je ona odgovorila: »Da, ako hočete! Pridite pozneje na vrt!«, kako vse to živo stoji pred njegovo dušo, kako ga pogreva, kakor bi ona vprav sedaj še stala zraven njega, kakor bi se njena roka zopet dotikala njegove. Ah, ta topla, ta mehka roka! Ah, ta naj-srečnejši dan v njegovem življenju!

Koliko vode je tačas poteklo v morje! Kaj ga je vse zadelo v teh dolgih letih, kolikrat je njegova duša koprnela in drhtela v solzah in skrbeh, kolikrat se je vila v bolečinah ter v strahu pričakovala najbližje bodočnosti!

A sedaj je minulo! Nekoliko let je že preteklo, kar mu je izginila ona. Odšla je po svetu »Bog ve kam« in pustila mu ni

drugega nego otroka, ki stopa zdaj ob njegovi strani. Nezvesta mu je bila, a njegovo srce ji je odpustilo, slednji dan je bolj hrepenelo po njej, sleherni uro jo je klicalo, naj se vrne, kmalu vrne. Toda potekali so dnevi in tedni, izginjali so meseci za meseci in minevala so leta, a nje ni bilo več in je nikdar več ne bode. Kakor bi se bila vdrla v zemljo, je izginila. Dan za dnem je listal po časopisih med dnevnimi novicami, pri marsikateri točki se mu je srce skrčilo in stresla roka, a našel ni sledu o njej. Izginila je bila za vedno! Zaman, vse zaman! . . .

A on je bil izgubljen in neki »prijatelj« mu je celo nadel ime »izgubljeni Robert«. Da, izgubljeni Robert! Saj res! Kdo bi mogel biti še normalen v takih razmerah! Moj Bog, na svetu je bil menda samo en Zadel in še ta je umrl, umrl veliko prezgodaj. Samo en Zadel! A Robert Z. ni bil Zadel, to je občutil najbolj sam. Robert je bil stari Robert, trst v puščavi, ki ga zaziblje in omaja sleherni sapica. In Robert je prečeval noči in igral in svojega otroka je prepuščal drugim, ki so se brigali zanj kakor za lanski sneg. In čez nekoliko let je bil zopet berač, berač, kakršnega je našel v krčmi stari Zadel. Razlika je bila samo ta, da zdaj niti ni imel onega tolažila, ki ga je imel še v tedanjem času, zdaj je bil berač — sam, popolnoma sam. Saj se mu je bil odtujil celo sin, ki so ga vzgajale nerodne roke njegovih poslov in ki zanj sam ni imel nikdar časa. Koliko truda ga je stalo, da je to popravil, da si je zopet pridobil njegovo srce, a to šele tedaj, ko ni imel ničesar več, ko so ga bili zapustili zadnji njegovi prijatelji, ko so zraven vsega opešale i njegove telesne moči . . .

V mestu mu je gorelo za petami. Spomnil se je zopet svojega doma in hotel je še enkrat videti svojega očeta. Zato je stopal nocoj proti svojemu nekdanjemu domu . . .

Kmalu je sedel »Pri treh oreh«. Vse je bilo tam še po starem. Sedel je pri isti mizi kakor oni usodni večer. In domišljija se mu je zopet razvnela. Pozabil je, da je med današnjim dnem in onim dnem minila cela vrsta let, dolgih, usodepolnih let. Pozabil je, da se je v tem času obrabilo njegovo telo, da se je omadeževala njegova duša. Svitoslavček je začuden vpiral svoje velike oči v očeta, a pred tega so dohajali po vrsti — Alfred, Metodin oče, oni Luigi, in Metoda sama. In zopet je sedela zraven njega na desnici. In čutil se je domačega med njimi kakor pred toliko časom. In njegovo koleno se je zopet dotikalo njenega in ona opojna toplota je prešinjala njegove žile. A videl je tudi one Alfredove oči, ki so

bile čez mizo obrnjene naravnost v njega. Toda polagoma so te oči temnele, obraz se je daljšal in zabilisaval in naposled je štrlela vanj samo še črnokrvava lisa s prsi njegovih. In okoli Roberta so izginili znani in ljubi obrazi, vanj so strmele samo prazne mize, gledali so ga samo zapuščeni koti. Pri srcu mu je postajalo čimdalje težje, objela ga je zopet gola, žalostna sedanost in njegova glava je klonila na mizo . . .

S Svitoslavom sta povečerjala. Nobenemu ni skromna jed dišala in kmalu sta se spravila k počitku. Borna je bila soba v prvem nadstropju, a bila je docela taka kakor ona blizu »Treh ribnikov«, kjer je zadnji svoj čas prebila Metoda. Svitoslav je bil utrujen in in je kmalu zaspal. Roberta pa je v kratek sen zazibal šele jutranji somrak.

Okoli poldne je dečka izročil v varstvo gostilničarju, a sam se je odpravil v trg, da poseti svojega očeta.

In našel ga je ravno pri obedu . . .

* * *

Skozi nizko spuščene zastore so silili ob presledkih solnčni žarki. In eden izmed njih se je blestel na sliki Robertove matere tam nad predalnikom. Oče Robertov je slonel v naslanjaču ter spal sladko kakor dete v zibeli. Robert je sedel mirno na svojem stolu in vrtel klobuk med prsti, a njemu nasproti je ždela stara kuharica Marjeta. Potrpežljivo sta čakala, da se zbudi starec. Toda temu se ni mudilo. Včasih se je sicer zgenil, ali premaknil se je samo zdaj na eni, zdaj na drugi roki ter spal dalje. Včasih se mu je celo okoli usten nabral smehljaj in neki izraz zadovoljnosti je zažarel na njegovem obrazu. Videti je bilo, kakor bi imel mož najčistejšo vest na vsem svetu.

Slednjič se je vendar zbudil. Potegnili je s tolstimi rokami preko oči ter jih odprl. Sprva je nekako začudeno pogledal Roberta in Marjeto, a takoj se je spomnil, da sta bila tukaj že med njegovim obedom. Marjeta se je tiho dvignila ter odšla iz sobe.

»O čem sva se že menila prej? Eh, da, saj res! Torej ti ne dobiš nič, haha!«

»Oče, tega vas nisem prišel vpraševati! Hotel sem vas samo še enkrat videti, predno umrem!«

In Robertu je pri teh besedah zablestela solza v očesu. Stari ga je pogledal osuplo, a hkratu nezaupno.

»Hm, kako naenkrat se je pojavila tvoja ljubezen do menel No, ne zameri, ako ti ne verujem prav nič. Hm, hm!«

»Oče!«

»Kaj hočeš torej? Povej hitro!«

»Samo vašega odpuščanja, samo nekoliko vaše — ljubezni in ako tudi ne ljubezni, pa vsaj malo pomilovanja, malo usmiljenja! To je vse, kar želim, česar prosim!«

Starec je skočil kvišku ter se postavil pred sina. Njegovo oko se je zasvetilo in roka se je tresla.

»Tako torej! Ali se več ne spominjaš, kako se je nekoč dvignila tvoja roka proti lastnemu očetu? In to zaradi — vlačuge, ki je pozneje postala tvoja žena! Tam so vrata, pojdi, odkoder si prišel!«

Robertova roka se je skrčila na prsi. Tam notri ga je zbolelo, da mu ni pustilo dihati. V obraz je bil hipoma rdeč in razburjenost se ga je polastila vsega.

»Oče, ako ne morete odpustiti, pustite vsaj mrtve v miru! Moje žene ni več!«

In glava mu je klonila nizko na prsi.

Starca je za hip preplul neki nejasen čut. Nekaj se mu je v notranjem omehčalo in nevede se mu je dvignila roka proti sinu. Toda istotako hitro se je zopet skrčila, sramoval se je tega mehkega čuta, ki se ga je bil polastil tako nenadoma.

»Mene to nič ne briga«, dejal je trdo. »Kakor si kdo postelje, tako spi. Z Bogom!«

Obrnil se je ter hotel oditi. Ali obrnil se je vnovič ter dejal:

»Tvoja obleka je razcapana in sram bi me bilo, ako bi te kdo spoznal. Predno odideš, pojdi k mojemu krojaču. Naročim mu, da te spodobno obleče, saj za dolgo tako ne bode!«

»Oče, jaz ne pojdem nikamor. Tudi ta obleka je dobra zame! Nikar se ne škodujte, preveč bi bilo!«

Roberta se je polagoma polaščala neka zlobnost. »No, ako pa ni drugače, zamenjam sicer to obleko, toda samo pod tem pogojem, da vi oblečete mojo. Ha, ha, kako bi vam lepo pristojala! No in gotovo ste si tudi tako zaslužili, samo malo več sreče ste imeli zraven, nego sem je imel jaz! Ha, ha!«

V Robertovih očeh je zasijalo nekaj čudnega in temu izrazu v očeh je bil enak tudi njegov glas, tudi njegov smeh. Starec se je stresel . . . take glasove in take poglede je videl samo enkrat v svojem življenju, in to je bilo tačas, ko je z nekim zdatnikom po-

setil blaznico. Vprl je oči v Roberta in strah ga je bilo pred njim. Kaj bi bilo, ako bi mu zdajle zblaznel, v njegovi hiši, v lastni njegovi sobi! In Robert je zapazil ta njegov strah in nehote se ga je polastilo nad tem neko veselje. Sam si ni bil v tem hipu svest svojega dejanja, prav tako kakor ne oni dan, ko je dvignil roko proti svojemu očetu. Stopil je korak proti njemu ter dejal glasno in med smehom:

»No, ali ni res? Dostikrat so že boljši ljudje nosili tako obleko! In boljših ljudi, nego smo mi, je vse polno na tem ljubem svetu. Boljših ljudi, da, boljših ljudi! No, in imenujem naj samo enega, ki je bil dosti boljši od nas, samo enega, ki je bil v svoji dobroti celo tako naiven, da je odpustil takemu staremu grešniku, kakršen ste vi, oče! Ha, ha, ali ga niste poznali? Saj ste mu bili vzoren prijatelj, nesebičen v vseh zadevah, celo tako nesebičen, da ste ljubeznivo skrbeli za njegovo ženo! In kako ste skrbeli! Nič več mu ni delala potem preglavice, no, saj veste, zastrupila se je bila! Kaj, oče, ali ste ga poznali — Zadela?«

V tem hipu je stopil sin prav tik očeta ter se mu režal v obraz. In ta njegov obraz je bil ostuden, satanski.

Starec je prebledel ter onemogel sedel na stol. V tem hipu je bil videti za več let starejši, je bil videti, kakor bi se bilo njegovo telo hipoma skrčilo in sesedlo. In njegove oči so hkratu izgubile oni ogenj, ki je plapolal v njih dozdej.

In sin se je sklonil nadenj ter sikal:

»Tako, zdaj me pa vrzite črez prag! Glejte, odpustil vam je, na smrtni postelji vam je razbremenil vest. Ali, čemu je to storil? Brezpomembno delo! Kdor nima vesti, njemu se ne more razbremeniti, a breme se lahko zvali na njegovo glavo, da mu ubije možgane, da mu zastrupi kri. In ako se to zgodi, gorje mu! In gorje tudi vam, ker to se bode zgodilo nad — vami! . . . No, da, odpustil vam je, ali ni vam odpustila — ona! Oče, ona! . . . Ali je ne vidite tam v kotu, kako vpira krvave svoje oči v vas? Ali ne vidite njenih belih mrtvaških rok, ki vam groze ter kličejo nad vas maščevanje z neba? In ona dva drobna črviča na njeni strani, njena nedolžna otroka! Ali ne vidite, kako se treseta pred vašim pogledom? Čujte, vzdramite se, bežite, sicer se vam ta grozna trojica približa ter se vas ovije s svojim mrzlim objemom, da bode zastokali in da bodo zašklopotala vaše grešne kosti. Ah Bog, tu ni odpuščenja!«

Starec se je krčil in zvižal na stolu. Ta nenadni sinov izbruh ga je zadel z elementarno močjo. To, kar ga je dozdej redkokdaj

mučilo, kar je prenašala njegova močna, železna narava z lahkoto, tega ni danes moglo prenašati njegovo tako naglo strto telo. Nemo je strmel predse in stiskal roke v pesti. In nehote so njegove oči sledile sinovim rokam, ki so kazale v kotu nasproti troje davno pozabljenih bitij. In ta bitja so živela pred njegovimi očmi, so se gibala, ta bitja so krčevito pazila na sleherni utrip njegovih žil ter se rogala, ko je zastajala kri v njih ter učinkovala, da so se videle zapletene in prekrizane na sencih . . .

»Ali ni nikogar, ki bi mi pomogel?« je zastokal starec ter obupno dvignil glavo.

In kakor bi odmevalo od sten, je ponavljal za njim z globokim glasom sin:

»Nikogar . . . nikogar! . . .«

In res ni bilo nikogar. In dasi so še uhajali skozi posamezne presledke v sobo jasni solnčni prameni, vendar je tu že vladala tema, razprostirala je svoje peroti noč, brezdanja noč. Vedno niže in niže se je spuščala, vedno gostejša in gostejša je nastajala.

Njen dih je vzdramil tudi Roberta. V tem hipu se je zavedel ter za hipec izpregledal. Vsa groza njegovega sedanjega dejanja ga je prešinila, svetel žarek je posvetil v njegovo mišljenje. Naglo, kakor bi ga kdo podil, se je obrnil ter hitel navzdol po stopnicah. Njegove stopinje so se komaj dotikale tal, a dolgi njegovi lasje so mu prosto mahali po ramah.

Starec se je dvignil kvišku ter hlastno stopil korak za njim. Odprl je vrata ter vzklikal:

»Robert, Robert . . . vrni se! . . . Robert! . . .«

Toda Robertove stopinje se niso slišale več, po hodnikih je bilo tiho in vlekla je po njih pusta jesenska sapa.

Starec je prisluškal nekoliko časa, a ko ni bilo slišati ničesar več, se je umaknil počasi v svojo sobo. Tam pa je omahnil na kolena ter zakrival svoj obraz v lakti, ki so se opirale na stol, kjer je malo prej slonel njegov sin . . .

Ko je čez nekoliko časa odprla Marjeta vrata, ga je videla še vedno na istem prostoru ter se je tiho oddalila. A po sobi je plul že večerni somrak in Robertov oče je še vedno klečal na istem mestu nepremično in trdo. Okoli njegovih las so frfotale večerne vešče ter se lovile mušice, ki so bile sedaj zapustile svoja navadna zavetišča.

Ta somrak in to sveto tišino pa je prekinil večerni zvon, ki se je vprav oglasil iz lin trške cerkve. Brnel je svečano, a hkratu otožno in žalostno, kakor bi zvonil k pogrebu . . .

II.

Robert je še isti, večer izginil iz domačega kraja. Njegov oče ga je dal iskati povsod, toda zaman; nihče ni vedel, kam se je obrnil.

V hiši Robertovega očeta pa se je hipoma vse izpremenilo. On sam je hodil okoli upognjen in potrtn in njegove oči so zrle mrklo in plaho po kotih ter so se le redkokdaj privzdignile. Navadno so se obračale od kotov v tla, kakor bi tam iskale nečesa, kar bi jih moglo razveseliti, kar bi zopet moglo vžgati v njih prejšnji oživljajoči plamen. Toda iskale so zaman, a pri tem so se utrujale ter lezle vedno bolj globoko pod čelo. Ljudi so se ogibale, celo pred staro kuharico Marjeto so se skrivale. Kadar je bilo treba komu pogledati v obraz, vzdignile so se za hipec počasi, prav počasi, a takoj so se zopet povesele, kakor se povesejo pred nenadno preveliko svetlobo. Edini predmet, h kateremu so se večkrat dvignile, ko je bil starec sam, je bila slika pokojne njegove žene, matere Robertove, ki je visela nad predalnikom. Kakor bi od tam pričakovale pomoči, so se vsesavale v ta blede obraz, a vselej so se zopet brezupno povešale. Starec je delal bridko pokoro za svoje nekdanje lahkomiselnosti . . .

Ali še nekaj je bilo, kar ga je hkratu s to okolnostjo začelo tlačiti. Njegovo premoženje ni bilo res v takem stanu, kakor si je domišljjal Robert. Že pred več leti so se začele v njem kazati vrzeli, ki se niso dale sproti mašiti. Zevale so vedno bolj in zadobivale so vedno neprijaznejšo obliko. Ako se je izkušala zadeliti prva, nastala je za njo takoj druga, ki je imela še večje žrelo, ki je bila še veliko globokejša. In Robertov oče je začel igrati na borzi, da bi se mu morda posrečilo in bi spravil zopet vse v lep red. Toda tu se je opekel. Prav ob času, ko se je zopet prikazal Robert, se je bilo bati krize. In Robertov nastop je pomogel, da se je k vsemu še hkratu oglasila vest, in obup je postal neizogiben. Kakšna ironija! Prav v tem bridkem času je pa Robert pisal v samotni svoj dnevnik ter beležil v njem, da se njegov oče »valja v zlatu«! . . .

Starec je hiral od dne do dne. Začel si je domišljati, da bi ga Robert lahko rešil, ako bi ga le mogel najti. In pisal je raznim prijateljem in znancem, da bi mu pomagali najti sina. Tudi javno ga je iskal po časopisih ter vabil domov z najprijaznejšimi klici. Toda potekal je mesec za mesecem, a Roberta ni bilo, o njem ni bilo glasu. Namesto sina pa se je bližala usoda, ki je že prežala z ostudno pohotnostjo na svoj plen . . .

Zima je prilezla v deželo. Po holmih in hribih je že ležal prvi sneg, iznad katerega je štrlelo golo drevje žalostno in obupno proti svinčeno-bojnému nebu, ki je ležalo težko nad mrtvo pokrajino. In to nebo je obetalo novega snega, novega mraza. Po dvoriščih so sekali in klali drva, pred hišami so postajali vozovi, napolnjeni s premogom, in iz vseh dimnikov se je po ves dan valil kvišku sivočrn dim.

V hiši Robertovega očeta je bilo nekega dne posebno tiho. Po vežah so odmevale stopinje prav na rahlo in vrata so se odpirala in zapirala z neko plahostjo, ki se je bila polotila nehote vseh stanovalcev in ki je izhajala od stare Marjete, plazeče se po kuhinji in sosednjih prostorih z nekim plahim, prestrašenim izrazom na povešenem obrazu. A toliko glasneje je šumela na dvorišču voda ter tekla in pljuskala po kameniti plošči, ki je na njej pred dolgim časom stala Metoda ter obračala nase pozornost opazovalcev iz vrtné lope.

Okoli poldne pa je na hip hiša oživila. Začuli so se glasni glasovi in razločne stopinje po vežah. V teh prostorih, ki se niso nikdar nadejali česa takega, so se danes prikazali — beriči in odposlanci sodišča.

Stara Marjeta jim je stopila nasproti in njena glava je bila sklonjena še niže.

»Kje je gospodar?« je vprašal rezek, starikav glas.

»Hodite za menoj,« je odgovorila polglasno Marjeta ter jim kazala pot.

In stopali so kvišku po stopnicah. Za njimi pa so se zopet tiho odpirala vrata in radovedne glave poslov so zrle bedasto za odhajajočimi.

Oni gori pa so že trkali na vrata.

Ali nobeden se ni oglasil . . .

In trkali so zopet . . . Vse tiho . . .

»Kaj je to?« je viknila Marjeta. »Notri mora biti! Še ni dolgo, kar sem bila pri njem!«

»Dobro, odprimo vrata s silo!« —

* * *

Na divanu je ležal izleknjen Robertov oče. Zraven njega je bil na tleh samokres, a iz desnega senca je še curljala črna kri . . .

Na mizi je bil listič z besedami: »Prosim Roberta, da mi odpusti!« . . .

Marjeta je vztrepetala ter se naslonila na predalnik. Tudi zanjo je pomenil ta dogodek mnogo, mnogo, kar pa ostani tam, kjer se je dovršilo . . .

* * *

Da, govorilo se bode, da se ta povest končuje šablonsko. Očitalo se bode, kako je neverjetno, da se ravno ob očetovi smrti naenkrat prikaže zopet Robert, kakor bi ga imel pisatelj skritega pod stopnicami ter bi ga o pravem času zapodil kvišku, da izpolni teatralen učinek. No, to ne pomenja mnogo — vsak si lahko misli, kar hoče — a faktum je, da je prav ob onem času, ko so si dali odposlanci sodišča opraviti pri mrtvem starcu, stopal Robert po stopnicah kvišku v sobo svojega očeta. In stopal je naglo, da bi prej prejel očetovo odpuščanje. Slučajno je bil doznal šele pred nekoliko dnevi, kako ga oče išče in hrepeni po njem. In odpravil se je bil proti domu . . .

Pri vratih je hipoma postal. Dihal je težko in pri srcu mu je bilo nekam tesno. Spomnil se je onega dne, ko je zadnjič stal pred temi vrati, spomnil se svojega divjega bega od tod. Od tačas pač ni poteklo mnogo vode, in vendar se je Robert še na slabše izpremenil. Ni sicer več trpelo njegovo telo, saj je bilo že prej docela uničeno, a trpela je toliko bolj njegova duša. Nanjo je padala vedno gostejša tema in bili so že trenotki, ko se ni zavedal več, kaj se godi okoli njega. Ko je zvedel, da ga je oče poklical k sebi, se je pa hipoma zdramil, razvedrilo se je nekoliko okoli njega in v njem in svet je dobil zopet nekoliko veljave zanj.

Stal je torej pred vrati. Toda kaj pomenijo ti razburjeni glasovi notri? Kaj se je primerilo? . . .

V tem hipu so se odprla vrata in med njimi se je pojavila uniforma sodiškega uslužbenca. Robertu so se strmeč izbulile oči. A še predno je utegnil natančneje pomisliti, mu je pogled ušel v sobo ter obtičal na divanu.

In takoj je vedel, kaj se je zgodilo. Planil je v sobo ter se vrgel na očetovo truplo. Nepremično je ostal tako dolgo časa. Ali hipoma se je dvignil. Ugledal je listič na mizi. Nerodno so mu blestele nasproti črke: »Roberta prosim, da mi odpusti!«

In tedaj so mu osteklenele oči in nepopisna bol ga je prešinila. A hkratu se je tudi vse zavrtelo okoli njega in njegove roke so mehansko silile proti glavi ter otipavale sence. Takoj nato pa se je glasno zasmel in njegov glas je bil hripav in nenaraven.

Okoli stoječi so se pomenljivo spogledali . . .

Epilog.

Sedaj, ko končujem to svojo povest, mi je nekam težko srce. Težko se ločim od oseb, ki sem jih tu opisaval, ki sem tu živel njihovo življenje. In čutim, da sem povedal marsikje mnogo premalo, dočim sem se včasih spustil predaleč v podrobnosti in si s tem nakopal jezo častitih svojih bralcev. Bili so bridki časi, ko se je pisal odlomek za odlomkom, in ni čuda, ako se je mednje semtertja razlila tudi morda neutemeljena pikrost. Kaj sem pravzaprav hotel povedati, to naj ugame in si misli vsak sam. Morda bi pa smel reči in svetovati onemu, ki ugame pravo misel, naj vendar ne gleda sveta s takimi naočniki, kakor ga je gledal junak te povesti in kakor ga je morda za njim gledal pisatelj. Pomisli naj, da je Robert večjidel poznejšega svojega življenja preživel v — blaznici in da se je ločil iz življenja pri polni zavesti, da sin njegov Svitoslav ne preživi mladeniške dobe. In premisliti je treba, da je imel Robert svojega Svitoslava nad vse rad! . . .

Tako! . . .

Zdaj se pa zahvaljujem še vsem onim, ki so med pisanjem te povesti količkaj pripomogli, da je še bolj »ponočna«, nego bi imela biti. Pred vsemi naj sprejme to zahvalo oni možiček v ozkih hlačah in zelenem klobuku, ki pri vseh drugih vidi, da jim gospodarijo žene, a ne opazi, da tiči sam v onih hlačah, ki jih nosi njegova milostna. »Vaša »žena« je taka, a moja »gospa« je vse kaj drugega«, tako se navadno izraža, in jaz mu želim, da bi se izražal še dolgo! Oj Robert, Robert!

Tudi gospodu pisatelju N. izrekam zahvalo in mu obetam, da se bodem prihodnjič ravnal po njegovem nasvetu in spisal povest, ki bode sestavljena iz samih . . . in — ter enakih ločil, in tako bode morda iz te »Noči« še nekdanj »Dan«. —

Šumijo, šumijo gozdovi . . .

Šumijo, šumijo gozdovi
na širni tam plani.

Ne čuješ? . . . Ti šumni glasovi
me kličejo strani.

Ne čuješ? . . . Jaz grem v to šumenje,
jaz grem v te valove! . . .

Daj, vrni mi moje življenje
in moje izgubljene dneve!

A. Gradnik.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao prof. Andra Gavrilović (Beograd).

(Konec.)

Ni Ljubiša, ni Milićević, ni Lazarević, ni Mavatulj nisu u proleću života svoga, u ranoj mladosti, pohitali u književni svet s pripovetkama. Zato je popularni književnik srpski Ljubomir P. Nenadović imao prava, kad je u jednoj sličnoj prilici kazao: »Što u jesen sazri, to je puno slasti«. Da istinu svega toga potvrdi, javio se najzad i Stevan Sremac, profesor beogradski. I ako još nije nastupila jesen — bar ne ona pozna i ćudljiva, puna promenljivih dana, jesen — u životu njegovu, ipak se Sremac javio pripovetkom u zrelim godinama. Moj se kolega i prijatelj, ma da je još neoženjen, neće srditi, što pominjem i te stvari, iz kojih će čitalac lako zaključiti, da se njemu ne mogu odati galantni komplimenti mladosti. Da to parališem, dodajem odmah, da pripovetke njegove, u naknadu za to, imaju sve osobine jedre snage i vedroga života. A to je već dovoljna satisfakcija, u toliko pre što Sremac svoje pripovetke pažljivo radi, gladi i popravlja, voli ih tako, da ih u očinskoj milosti može s pravom zvati svojom decom, onako kao što je nama Srbima simpatični Ivan N. Resman nazvao svoje pesmice *Moja deca*. Inače između Sremca i Resmana nema nikakve sličnosti. Ali kad sam već zašao u postavljanje paralela, onda moram odmah izjaviti, da će čitaoci vrlo tako pojmiti manir i sve osobine Sremčeva pripovedanja, ako se opomenu Rad. Murnika *Groga* i drugi: niz komičnih scena, prirodnih i živih opisa, često vrlo duhovitih poredjenja, a sve to razmešteno po kakvoj kraćoj fabuli, u kojoj inače nema mnogo ni događaja ni zapleta. Ako mi vreme dopusti izneti taj rad Murnikov srpskim čitaocima, uveren sam, da će se on dopasti svima, koji se oduševljavaju Sremčevim pripovetkama. Sremac je humorista — i ako prevladjuje žargonski humor, što čini da ga je teško prevoditi. Tek je sedam godina kako piše obilatije; a pet od kako je izišlo najbolje mu delo *Ivkova slava*, a on je već odavno čuven i cenjen. Šta više jedan ga list lane stavi već u »staru gardu«! Osem toga popularni su njegovi, takodjer veći radovi: *Čira* i *Spira*, *Karijera praktikanta Vukadina*, *Limunacija na selu* i dr. — ma da je u ovoj poslednjoj i politika imala dobra udela u pisanju pa, prema

tome, i u kritikovanju toga dela. — Sremac je vrlo jak pripovedački talenat, te je, stoga, kao starešina najnovijih pripovedača naših. —

Ostali, koji pripadaju ovim danima, znatno su mlađji.

Milan Budisavljević je obratio na sebe opravdanu pažnju originalnim tipovima u svojim pripovetkama još dok su one izlazile u pojedinim listovima. A kad su se javile u zbirci *Bijedni ljudi*, onda je pisac njihov ubrojan u red najboljih mladih pripovedača naših, i ako mu je, s jedne strane, koteriska kritika činila vidnu nepravdu. Ne može se reći, da Budisavljević ne polaže na fabulu svoje pripovetke. On tu, na protiv, postupa vrlo smotreno i odabiranje tako vrši, da se tip ispolji sam te čitaocu brzo postaje jasan u svom reljefu. Pisac ne gura sam napred ličnosti svojih pripovedaka, niti čitalac oseća iza njih pisca, koji im komanduje. A to je najbolja preporuka za pripovedača-umetnika. I posle pomenute zbirke Budisavljević se javlja s vremena na vreme, umnožavajući tako galeriju svojih slika iz Gornje Krajine. Danas je on, do skora djak zagrebskoga universiteta, gimnazijski nastavnik u Zagrebu. —

U najnovije pisce — jer je tek pre godinu dana dovršio u Beogradu pravni fakultet — dolazi i Borisav Stanković. Milo mi je pomenuti, da je njegovo stupanje na javnost u vezi s mojim uredjivanjem ilustrovanog književnog lista *Iskre* 1898. Poučna je istorija njegova javljanja . . . Bila su tri književna lista i bio je taj pisac-djak. Listovi su donosili pripovetke — tudje, a on je pisao pripovetke — svoje. U jedno doba pošalje on neke radove jednom književnom listu, ali ne dobi ni odgovora; pošalje te iste radove drugom listu, pa opet osta bez odgovora; posla ih i trećem — ni traga od odgovora. Ta ko će štampati djačke radove! Prodje prilično vremena, i on ih posla *Iskri*, koja ih stade iznositi. Čitaoci bejahu prijatno iznenadjeni novim piscem, koji te i druge pripovetke sabra, iduće godine, u posebnu knjigu *Iz starog jevangjelja*. Sada i kritika reče lepu, vrlo lepu reč. Posle svega nakaniše se i uredništva onih istih listova potražiti svoga »prijatelja«, šaljući mu unapred — honorar! . . . Rodom iz istoriske Vranje, najjužnije tačke naše Srbije, pisac je do sada obično prikazivao život svoga grada. Taj nam se život tu javlja u dvojakim prizorima: ili čist, onakav kakav je ponikao kao krajni izdanak istočanske kulture, ili pomućen, ovakav kakav je sada u borbi s novom civilizacijom. I u jednom i u drugom slučaju Stanković dobro uspeva. On je i pažljiv posmatralac i — pesnik. I ako je ljubav već postala banalna u tolikim

pripovetkama, Stanković ju ipak uspešno prikazuje u novim nijansama, dajući pričanju osobiti kolorit. U njegovim pripovetkama miris cveća, pesma slavujeva i t. d. nisu tu zato što je pisac tako htio, već što se lica zbilja kreću u cveću i pesmi. Po tome je i svoju prvu zbirku nazvao listovima iz starog jevangjelja, onoga, koje od postanka sveta propoveda ljubav. Ono što je slovenska kritika rekla za Antona Aškercu, kako čitav epos ili dramu iznese u kratkoj romanci, vredi i za Stankovića, jer u nekim njegovim slikama leži čitav roman. Mesto daljeg razlaganja predlažem: ako se njegov n. pr. Djurdjev dan može uspešno prevesti — prevedite ga! —

Život, koji nam u pripovetkama i novelama prikazuje Ivo Čipiko, većinom je sa granice srpskohrvatskoga plemena, tamo kde se u Primorju dodiruje s talasima tuđih misli i osećanja. Otuda ima Čipiko podjednako čitalaca i na istoku i na zapadu našega naroda. Njegove pripovetke — pored sve raznolikosti u predmetu pa i u jeziku — imaju nečega sličnoga s radovima Stankovićevim, a to je poezija mladosti, koja iz njih bije. Vremenom će to slabiti, pa ako je u toj razmeri zameni studija — onda srpska pripovetka neće klonuti. —

Od svih malenih centara književnih u Bosni i Hercegovini najviše je izdvojio Mostar i u njemu pripovedač Svetozar Čorović. Produktivnošću je izmakao ispred svih, koje smo stavili ovde u odeljak najnovijih pripovedača. To mu, razume se, ne mora biti preporuka, ali je znak njegove lakoće i okretnosti u literarnom poslovanju. Gotovo se po sebi razume, da gradju za svoje radove uzima iz okoline, u kojoj živi, te mu i pojedine zbirke imaju mahom imena, koja upućuju na pokrajinske tipove. Prošla godina donela nam je od njega romana Mrkonjić, koji mu je najbolji rad i ako mu je glavna mahna u onome, u čemu je nedostatak bez malo svih naših romana, u kompoziciji celine. —

To su nekolike, ovlašno izvedene, sličice o najnovijoj beletristici srpskoj. Razume se, da je deset puta više imena, s kojima se danas srećemo u pojedinim listovima. Tako n. pr. Jovan Protić, sveštenik, pisac lepih sličica; Rade Domanović, mlad činovnik u Beogradu, dosta plodan pisac, koji dobro uspeva u satiri, ličnoj i društvenoj; Mihailo Sretenović, učitelj u Beogradu, sa seoskim pričama žanra Veselinovićeve; Tadija Kostić, sveštenik, pisac realističkoga pravca, čije pripovetke, i ako se još nikako ne javiše u punoj umetničkoj formi, zaslužuju ozbiljnu pažnju; Milan Nedeljković, profesor u Sremskim Karlovcima, s neuspelim romanom i znatno boljim nizom pripovedaka; Djuro Dimović, mlad lekar

u Zagrebu, koji je takodjer u novije doba kušao s romanom — i mnogi, vrlo mnogi drugi. —

Većina pripovedaka izlazi u pojedinim književnim listovima, od kojih imamo: u Beogradu četiri — Kolo, Nova Iskra, Zvezda, Srpski knjiž. Glasnik; — u Nišu jedan — Gradina; — u Sremskim Karlovcima jedan — Brankovo Kolo; — u Sarajevu jedan — Bosanska Vila; — u Mostaru jedan — Zora; — na Cetinju jedan — Književni list. —

Odazivajući se, gospodine uredniče, Vašoj želji, da kažem nekoliko reči o novijoj i najnovijoj pripovesti srpskoj, čini mi se, da sam pogodio ono, što ste mislili: ja sam se, na ime, ograničio na kratak pomen najvažnijih radova u Srba u užem smislu. Da je bilo po mojoj želji, ja bih voleo, da se zajedno, u jednom zrcalu, prikaže novija i najnovija pripovetka srpsko-hrvatska, jer je to tek potpuna celina, na jednom jeziku. Ne mislim, da bi moja skromna snaga bila za to dovoljna, ali sam uveren, da bi to bilo pravo. A u nas se veli: »Što je pravo, i Bogu je drago!«

Oj, vdahni življenje ginočemu steblo . . .

P
oprej sem ponujal ti vrtnic rudečih
in klinčkov in vsega dišečega cvetja,
a danes je zima, segnili so klinčki,
od vrtnic ostalo le steblo bodeče.

Ponujal sem prej ti srce idealno,
ljubezen ponujal ko morje skrivnostno,
a danes sem zgubil nebroj idealov,
uničili so jih viharji življenja.

Ponujam ti danes le steblo bodeče
od preje cvetočega rožnega grma:
oj, vdahni življenje ginočemu steblo,
da vnovič duhteče cvetove rodi.

Ti nova pomlad po viharjih mi bodi,
ne pusti, da vsabne ta rožnatj grm,
ki mogel roditi cvetove bi krasne,
samo da na novo ga solnce obsije.

J. Hacin.

Iz beležnice Pavla Kuzme.

Spisal Oton Zupančič.

Unaj v predmestju sem si bil najel stanovanje, sobico, v kateri smo imeli jedva vsi prostora: postelja, umivalnik, mala mizica, moj kovčeg — ameriški, z visoko vzbočenim hrbtom, obit z nagubano pločevino, podobno krokodilji koži — stol in jaz. Če me je posetil kak znanec, že smo imeli gnečo. Omare ni bilo, zato mi je spravila stara gospodinja salonsko suknjo in črne hlače v svoje sprave. Takoj prvi dan se je udomačil pri meni sultan, odnekod s Posavja pritekkel pes; zvečer sem ga hotel spoditi spat v drvarnico, a pogledal me je tako proseče in zacvilil tako milo, da sem ga pustil v sobi. Bil je mirne in pohlevne nature, med delom me ni nikoli motil in igral se je z mano samo, kadar se je meni zahotelo.

No, takoj prve dni se je moja sobica razširila: imel sem na razpolago spalnico materino, veliko, s tremi okni, s kanapejem in vsemi drugimi udobnostmi, ki ni, da bi jih našteval — na eni strani moje kajbice; na drugi strani moje kajbice njeno kuhinjo, kjer pa je kuhala samo, kadar se je kaj sporekla s svojo hčerjo, ki je gospodinjala onostran veže s svojim možem, mladim vladnim uradnikom. Pred hišo je raslo par mladih kostanjev, izza vrtno ograje so se sklanjale velike solnčne rože, počasi se zibajoče, kakor da imajo na skrbi zelenjavo pod sabo in jo pazno ogledujejo. V kotu za hišo je bila gosto obrasla senčnica. Videl sem takoj, da me cenijo kot literata. Mati je dejala smeje se v nekem pogovoru: »Kaj misliš, gospod Kuzma govori z nami samo takole pro forma — zraven pa vedno študira svoje stvari. O, saj vemo, kako je!« Govorila je široko, tudi usta je imela taka, s hreščočim glasom, ki sem se ga pa sčasoma privadil.

Takoj v sosednji hiši je stanoval slikar Gričar. Na vrtu, ki se je tiščal našega dvorišča izpred hiše, je imel svoj ateljé, svoje tri-nožno stojalo namreč, paleto z barvami in kisti in star pled, katerega je obešal včasih kot ozadje za svoje modele. Vstajal je zgodaj, in kadar sem prišel zjutraj na dvorišče, že sem vedel, da ga najdem kadečega cigareto in mešajočega barve. Tiste dni je portretiral hčerko svoje gospodinje, nekoliko zabuhlega obraza navihanko, ki mu ni hotela nikoli stati pri miru, vedno se je smejala ali grizla kako bilko. Oče Seljan, hišni gospodar, je onegal po dvorišču in

se jezil bogve radi česa, stopil tudi na vrt, postal za Gričarjem ter kimal z glavo! »Saj pravim, kdor zna, pa zna: nos — kakor bi ga iz platna potegnili!« in zraven je pokazal z roko, kako se vleče nos iz platna . . .

Lepo smo se zvadili in prijetno je bilo v naši senčnici ali o deževnem vremenu v mojem »salonu«, sobi materini. Gričar je prihajal vsak dan na tarok, redno tudi batjuška Drožina, ki je kraljeval in delal pesmi v stari cukrarni, v svoji »veličastni Alhambri«. Včasih je pripeljal s seboj tudi Furijana, velikega in krepkega gorenjskega fanta, ki je bil tudi literat, a jako boječ in v družbi plah človek vkljub svoji telesni moči. Drožina mi je zatrjeval, da ima lakete tako debel kakor on stegna; in mislim, da ni pretiraval. Metali smo karte, pili čaj in si pravili to in ono. Gričar s svojim eccehomskim obrazom je povedal marsikako »bridko resnico« z nosljajočim glasom, batjuška Drožina je bil poln gorenjskih in vipavskih dovtipov in kvant, mlada gospodinja, in kadar je bil njen mož poleg, tudi on, oba sta govorila brez torbe, in še jaz sem kako razdril, če ni bilo drugače.

Ko je dovršil Gričar portret, energično študijo refleksa jutranjega solnca, sva hodila na Ljubljansko polje, k Savi med one vedno trepetajoče topole, rastoče na ostrem, svetlemrodu, ali za Ljubljanico proti Božjemu grobu, ali pod Tivoli k brezicam tenkolaskam. »Italija in vedno in vedno Italija in nje večno modro nebo! Kaj nam je treba tujine, ko imamo doma okoli sebe toliko silne lepote, toliko čudes solnca, zraka, polja in lesov! Kakor da naša narava ni vredna očesa!« In bilo me je na skrivnem sram, kadar je začel Gričar tako govoriti, kajti tudi moje želje so plavale tolikokrat drugam, v daljo, v tujino; pretesno in premračno se mi je zdelo doma. Gričar mi je odprl oči za trepetanje Ljubljanskega polja, za mogočno kipenje naših planin, za skrivnost naših gozdov, naših voda, našega neba s svojim solncem in svojimi oblaki.

Kako je hitel njegov kist, kadar so se vneli pod večer savski bregovi in so bili gozdi onkraj in voda in vsa pokrajina velikanski plamen. Odkod si prišlo, ti svetlo zmagoslavje, ali od neba, ali iz vode, ali te je izparila razpaljena zemlja? In čopič ga ni mogel ujeti, tega vzroka luči, in vrgel ga je proč, in oči so mu gorele kot dva oglja: »Čemu? Glejva rajši!«

In pod Tivoli one mlade brezice, sanjajoče vlažne sanje v poletno jutro. Štirinajst dni sva hodila tja, in sen je prihajal na platno, nežen, drhteč in plah sen.

In za par dni, ko sva šla na polje, sem ga vprašal, ali je breze že poslal trgovcu v izložbo.

»Breze — tu jih imam.«

»Kaj vlečeva potem to ropotijo s sabo, ali ne boš slikal danes?«

»Bom — čreznje.«

In ni se mi dal preprositi. Postrgal je drhteči, plahi sen s platna in slikal črezenj kozolec.

»Vidiš, dragi moj, to je bilo zame, študija, to ni za ljudi. Ako naroči kdo pri meni portret po fotografiji, pove mi vedno svoj okus, in jaz vem, kako moram delati, ne eksperimentiram — čemu? Odgovarjaj zahtevam! In gospod komisar Počepin ne mara, da bi se mu poznale kože na licih — zakaj bi mu naredil kože na lica? . . . Samega sebe te je sram, toda — živeti moraš . . . Sicer pa, ko ti je izpred oči . . . Bog ne daj, da bi dobil tako delo še kdaj pred oči . . .

A drhteči, plahi sen je postrgal s platna.

»Ni še, ni še — ti ne veš, česa nedostaje, jaz tudi ne, a poglej naravo in poglej sem — ni!«

Videl sem v Gričarju veliko hrepenenje po poglobljenju v naravo, v našo rodno, domačo zemljo in vedno nezadovoljstvo s samim seboj in svojim delom.

In včasih, kadar ni zaspal (bil je še večji zaspanec nego jaz), je šel z nama batjuška Drožina.

»Glej, batjuška (tudi on je rekel meni batjuška, še večkrat nego jaz njemu), prvo poletje, da ne kmetim, in vendar, zdaj si ne želim nikamor.«

Kakor v Gričarju tako je gorelo v Drožini hrepenenje po naravi, po priprostosti in svobodi, ki jo najdeš v njej. Samo, da so bili njemu tudi ljudje, živeči z naravo, del nje same. To je bil njegov milieu, priprosti narod, trudeč se na polju, zvečer doma na tnalu modrujoč, veseleč se v nedeljo pri vinu, ljubeč, snubeč in pirujoč narod. Ta nagib, ta ljubezen do nekomplikiranih bitij ga je gnal vsako leto ven, na Gorenjsko ali na Vipavsko, kjer je živel popolnoma kmet med kmeti — pod brki komaj viden smehljaj mestnega človeka. In v Ljubljani so mu nadomestovali kmete črevljarji in delavci, stanujoči v cukrarni; ž njimi je lahko kvartal, kregal se in moževal ure in ure. Uprka-poet!

In kadar smo hodili takole sami po polju, nas je večkrat obšlo vse tri. Prišlo je z mrakovi, ko se raztegne ravan v brezkončnost. In modrovali smo. Ah, in turobna je bila ta naša filozofija, tako je bila žalostna in temna, da je Gričar končal:

»Glej — zelena trava pad solncem in na sredi te trave rudeča cvetka, to je več vredno nego vsa filozofija!«

Komisar Počepin pa se je režal iz pozlačenega okvirja; in imeli smo vsak svojega Počepina.

A tam pri taroku in čaju, tam smo bili dečki!

Kako ne! Tam je bilo stališče in smotrišče premaknjeno. Bili smo vsi mladi in če ne slavni, vsaj nadobudni ljudje, naša imena niso bila po domovini več prazen zvok. Gričar je razstavljal svoje slike po ljubljanskih izložbah — strela, včasi se je primerilo, da mu ni bilo treba platna domov nositi — in tisti so hvalili njegov krepki kolorit in široke, drzne, a varne poteze njegovega kista. Drožina je prodajal baš tiste dni rokopis svojih pesmi. Bil je pri uglednem založniku Gregorinu. Gregorin je bil jako prijazen ž njim, a ne ravno preveč. Videlo se je takoj, da Drožina tu nima mnogo pričakovati:

»Moderne nepravilnosti« in »kriva, povsem, povsem zavržena pota, »dekadenc«, tako je mrmral napol zase.

Ne, Drožina ni imel mnogo upati od Gregorina, toda kaj, saj imamo še drugih založnikov, hvala Bogu! Z eno besedo, bili smo vsi nadobudni ljudje (tudi jaz sem že nekaj v dežel poslal, in kritiki so dejali, da ni baš preslabo), in — sedeli smo pri kvartah in čaju.

»Ti, pozabil sem povedati: Radlin je v Ljubljani — vprašal je po tvojem naslovu.«

»Radlin? Kaj pa ta tod slepomiši? — Hop — to je moje — jaz sem dal šestnajst.«

Drožina je vrgel pikovo damo in se ozrl počasi po soigralcih to smo bili Gričar, Drožina sam, hčerin mož Bernot in jaz; mati je sedela malo proč od mize s čemernim obrazom, a to ni bilo od slabe volje, ampak iz navade.

»Batjuška, nesreča te išče, nič ne bo — glej Drenovca!« Pikovemu kralju smo rekli »Drenovec«, ker sta imela oba enako lesene obraze.

»A mali Jakec je jačji od »Drenovca!« je pristavil ljubeznivo Bernot in položil počasi pagata.

Jaz sem se zagledal v škisa in izbleknil:

»Kako lepo prečo ima škis! Ko kak frizêr!«

»O saj je frizêr, moj mond je bil že namazan in je čakal, kdaj ga obrijel!« Vsi smo se zasmeljali, ker sem se tako nevedoma izdal, a škisa se je prijel tisto minuto pridevek »frizêr«.

Bernotka je prinesla čaj.

»Pa ne, da bi prišel navsezadnje res »Radlin!« sem se spomnil.

»Prejkone, meni se že tako zdi.«

»Škoda, jaz sem nocoj tako dobre volje. Za Radlinom pa pride sv. Poezija k nam.«

»No,« se je zasmejala Bernotka, »saj to je pravi predmet za vas umetnike. Tu sicer ne bi nihče vedel, da sede tako slavni ljudje okoli mize — sami umetniki, o idealih se ne zve mnogo iz vaših pogovorov. — Izvolite, gospod Gričar, kar po domače . . .«

In bilo nam je domače in prijetno. Tu ni bilo komplimentov niti topljenja v omlednih čuvstvih, tu ni bilo pogovorov o estetiki — tu so bile karte, čaj, šale in prijazni obrazi. Mati ni čitala še niti vrstice od nas nobenega in Bernot z ženo je bil dovolj inteligenten, da je užival zase, kakor smo delali mi zase. Kadar smo zinili kako o poeziji, je bilo za šalo in radi dovtipov.

»No, no, Tonček, saj se nisi ti — muca se je!« je tolažila Bernotka Tončka, ki se je prekopicnil s svojega stolčka in tulil na vse pretege.

»Na, Tonček, pojdi sem!« ga je zvalil Gričar na kolena. »Nič ne jokaj, glej, jaz sem padel dopoldan z našega hodnika na glavo, pa se nisem jokaj!«

»S hodnika?« se je začudil mali.

»Da, z našega, vidiš, tam, kako je visok!« ga je dvignil proti oknu.

In mali se je utešil in gledal črnega bradača, ki je padel tako globoko, pa se ni jokaj.

»Poglej, Bernot« — žena ga je zvala vedno Bernot — »kak papa bi bil gospod Gričar!«

»To pa to,« je menil Gričar in spustil malega na tla, ker mu je preneusmiljeno mikastil brado z debelimi prstki ter mu jo vso natrosil s piškotovimi drobtinami.

Hej, da, bili so zlati časi: K čaju smo imeli pecivo!

In — pred hišo je pridrdral voz, pridrdral in se ustavil.

Vraga — pripeljal se je!

Imeli smo zopet karte v rokah.

Radlin je bil ves črn, eleganten, in v naglici. »Samo pogledat sem prišel!« Vendar je sedel in vzel karte; Drožina mu je odstopil svoje mesto. In cigar je ponujal okoli mize.

»Saj se imate kakor v nebeški gloriji — jaz pa životarim tam v zapuščeni Istri, sam zase, brez vsake primerne družbe — saj si

lahko misliš — no, vsaj časa imam dovolj, saj veš, nekoliko idealov sem vzel s seboj . . .«

»Aha — sedaj se prične!« smo si mislili menda vsi, kajti ne-hote so se nam srečale oči. Pa naj bo!

»Gotovo pridno pesmi kujete, gospod Radlin, v samoti,« je vprašal Bernot.

Radlinu se je zasvetil obraz.

»E — tako, tako, bolj po malem, gospod . . . Bernot, kaj ne? . . . Veš — (vedno se je obračal proti meni ali proti Drožini), zdaj delam epos, »Desetega brata« imam v roki, ali se ti ne zdi primerna snov?«

»O da — Jurčič je imel okus pri izbiranju snovi!« Gričar je bil zloben, če je bilo treba, a Radlin je mogoče preslišal, ali ni razumel, ali vrag vedi.

»Deset spevov bo — tri imam že — prav vesel sem jih, škoda, da jih nimam pri sebi . . .«

Oddahnili smo se; batjuška je pogledal hvaležno Radlina, češ, saj si vendarle dečko . . .

»Glej, čakaj!« — karte je bil položil na mizo in že je imel papir v roki.

»Kdo je vrgel kralja? — Čakaj, strela, da doigramo!«

»Aha! — boste videli, veste, gospa, prej, v gostilni sem naredil, pri »Kitajcu«, ali poznaš?«

»Jaz sem dejal njegovo vprašanje pod ušesa in se vtapljal obupno v karte.

»Kaj pa ti, Drožina? Gregorin mi je pravil, da si bil pri njem. Veš — moje pesmi so sprejete; za Božič izidejo.«

»Priporočam se ti za en iztisk!« je odgovoril Drožina.

»To se razume, kakopa! Ti se mu nisi morda nič kaj preveč prikupil . . .« Videlo se je, da pozna dobro Gregorinovo mnenje o Drožini in da bi mu ne bilo neljubo, če bi mogel takole po ovinkih kaj iz sebe spraviti.

»Sploh pa veš, Radlin, mi je Gregorinova sodba pravzaprav jako brezpomembna — žal mi je, da sem šel k njemu — mi smo drugi ljudje; veš, najbolje izhajamo drug z drugim, če se gledamo od daleč . . .« Govoril je naglo, in videlo se je, da ni povedal vsega. No, umolknil je in se obrnil z nasmehom proti meni:

»Veš, batjuška, ko sva tako sedela, sem ga vprašal, kaj zdaj on kaj dela, pa je rekel: »Ah — jaz se sam s poezijo ne pečam

več!« Veš, tam sem hotel praščiti v smeh. To je pravi izraz: ti ljudje se s poezijo pečajo!»

Naglo sem mešal karte, a Radlin se ni dal premotiti, prehitel me je, v kapi mu je! In čital nam je romanco, nastalo popoldne ob dveh petinštirideset minut pri »Kitajcu«, dolgo, polno vzdihov in z vedno se ponavljajočim refrenom

»Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nirvana!«

Čital je patetično, »Ana, Ana, Ana« je izgovarjal z neko živalsko hlastnostjo, ki se mi je gabila.

Batjuška mi je ves čas namigaval.

Ko je končal, je vprašal Gričar s povsem nedolžnim obrazom:

»Pa naredite takih kaj dosti, gospod Radlin?«

»Prejle, v gostilni, kar prišlo mi je!«

»Da, da, gospod Kuzma!« je opomnil Bernot.

Batjuška mi je namigaval.

Gričar je vzbočil še više svoje goste, črne obrvi:

»Jaz sem poznal v Zagrebu pesnika z dolgimi lasmi, z bledim obrazom; vedno se mu je mudilo. Vendar se je ustavil, če me je srečal: »E, vidiš — baš sam bacio na papir . . .« in že mi je čital pesem, prečitavši jo, je zopet oddivjal, kajti vedno se mu je mudilo. In za teden, dva — »O Gričar, servus, evo, baš sam bacio na papir« in že mi jo je čital — isto, ki jo je bacio na papir pred tednom... Kaj si že hotel prej povedati?« Saj sem rekel, Gričar je bil zloben, kadar je bilo treba.

Radlinu se je mudilo, Radlin se je poslovil.

»Ljudje božji, zdaj poslušajte!« Drožina se je tleskal z rokami po kolenih, »najlepše je zdaj tole: to pesem mi je čital Radlinov brat za svojo!«

In ves večer je švigal nad našo mizo refren:

Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nirvana!

In razšli smo se s pozdravom »Ana . . .«

A moje srce je žalostno od onega večera, in noč in dan me muči to za slovensko literarno zgodovino prevažno vprašanje, čigava je ta Ana, kdo je nje stvarnik, Radlin starejši ali Radlin mlajši? Odgovora še nisem našel in preganja me zavest, da ostane ta zagonetka nerešena za vedno, in za vedno ostane v naši slovstveni zgodovini zevajoča, nezamašljiva vrzel, pred katero bodo stali sklenjenih rok in z obupom v očeh učenjaki bodočih dni . . .

Kmečka in mestna kultura.

Spisal dr. Ivan Žmavc (Praga).

esto si človek najnavadnejših, čeravno najvažnejših pojavov, bodisi v prirodnih ali duševnih strokah, ne zna tolmačiti. Po onem »quotidiana vilescunt« imamo sto- in stokrat dotični pojav pred očmi, ne da bi si ga bolje pogledali in ocenili njega pomen. K takšnim pojavom je prištevati socialni problem o kmečki in mestni kulturi. Smelo rečemo, da je ta problem težišče narodnogospodarskih in kulturnih vprašanj sedanjosti.

Kdo izmed nas še ni slišal bridkih tožb našega kmeta o žalostnem, da, o obupnem stanju kmetijstva? Čudim se le, da se pri nas tako malo stvarno pretresa o akutni agrarni krizi, ki razjeda bistvo in moč slovenskega, po veliki večini poljedelskega naroda. Na drugi strani, kdo ne pozna vpliva mest na prosveto? Kdo ne vidi, da vlada na svetu premakljivi kapital, ki je osredotočen po mestih, in da izpodkopavata kmetijstvo industrija ter velika trgovina, ki sta tudi mestnega značaja?

In vendar si je malokdo v svesti razmerja med kmetijstvom in meščanstvom. Le redki so oni, ki vedo, kaj je mesto za prosveto. Celu učenjakom ni to jasno. Slavni pravnik-romanist Ihering priznava »v svojo sramoto«, kakor piše sam,¹⁾ da je šele v poznih svojih letih spoznal »velikanski pomen mesta za kulturno zgodovino človeštva«, in obžaluje, da šola malo ali nič ne pripomaga k takšnemu spoznavanju. »Jaz vsaj se ne spominjam, da bi bil na gimnaziji le besedo čul« o tem. Z Iheringom bi se še dandanes moglo govoriti; in vendar, kdo more razmišljati o grški, rimski . . . avstrijski i. t. d. zgodovini, ne da bi obenem mislil na Atene, Rim . . . Dunaj i. t. d.? In moreš čitati biblijo, ne da bi imel pred očmi zidove Jeruzalema, moreš uživati večno lepe pesnitve o Heleni brez ozadja Priamove trdnjave? Pač mestna je vsa višja kultura, in ne zama si je ustvaril grški genij za pojem »olikan« fin izraz: *ἀστειός*, za pojem »okoren«, »surov« pa: *ἀγρικός*; podobno Rimljan: urbanus in rusticus (ali celo: paganus²⁾).

¹⁾ Ihering. Vorgeschichte der Indo-Europäer. Leipzig 1894, stran 118.

²⁾ Poslednja beseda nas spominja zgodovinske resnice, da socialni napredek izhaja iz mest; mlado krščanstvo je kot mogočno socialno gibanje našlo tal naprej po mestih, dočim so kmetje, seljaki (pagus = vas, paganus = vaščan) dolgo še ostali pri starih bogovih.

Predno razmotrimo bistvo kmečke in mestne kulture, razbrati nam je gospodarske temelje tega nasprotstva.

I. Kmečko in mestno gospodarstvo.

Ptice pod nebom ne sejejo niti ne žanjejo, a vendar se živijo; za človeka priroda tako ne skrbi: z lastnimi močmi si mora »v potu svojega obraza« kruh služiti — mora delati. Delo ustvarja gospodarska dobra, ki služijo v zadovoljevanje človeških potreb. Po teh potrebah se ravna delovanje, proizvajanje gospodarskih imetkov. Dobra, ki služijo najtemeljnejšim potrebam, prideljuje poljedelstvo: živež in surovine; poljedelstvo je temelj vse ekonomije. Človek pa ne živi samo od kruha; on se mora oblačiti, mora se čuvati neugodnosti podnebja v stanovanjih, in čim bolj se stara človeštvo, tem več potreb nastaja. Poleg praproizvodstva rastejo obrti, razvija se osobito v novejši dobi po iznajdbi parne in električne moči — tehnično vsovršena industrija ter transport kot sredstvo trgovine. Zemlja je vprav vsled modernih občil vedno bolj enoten gospodarski organizem, v katerem je ustroj od ustroja odvisen; daljav dandanes takorekoč več ni — in to je vzrok tudi moderni agrarni krizi.

Industrija in obrt sta imela sicer vedno nekako prevlado nad poljedelstvom; poslednje daje sicer človeku najpotrebnejše, obrt pa služi takozvanim višjim potrebam. Čim bogatejši so sloji, tem več ima obrt posla; tako je največ v mestih naseljena obrt bila vedno — isto tako je danes industrija — v ožjih stikih s premožnejšimi in izobraženejšimi krogi. Obrt si je umela vsckdar zagotavljati odločilno veljavo v državah. Gibčna, kakor že je, si je podvrgla v novejšem času moderno tehniko svojim službam, in ves moderni napredek v kulturnih deželah gre v smeri proti industriji. V Angliji živi dandanes komaj 10% prebivalcev od poljedelstva, v Nemčiji le še kakih 30%, in Avstrija (to stran Litave) istotako dobiva že industrijski ter mestni značaj. Zdi se, kakor da se vsa zapadna Evropa hoče industrializovati, tembolj ko poljedelstvo, čimdalje tem manje nese. Moderna občila so odprla namreč Evropi dežele, kjer se poljedelski proizvodi z mnogo manjšimi stroški pridelavajo nego pri nas; osobito v Ameriki je toliko deviške zemlje, da se naša gnojenja, dre-naže i. t. d. potrebna, že izčrpana zemlja ž njo meriti ne more. Naš kmet ne more tako ceno proizvajati kakor ameriški plantažnik; da, vkljub daljavi more moderni trgovec ameriško zrnje na našem trgu ceneje ponujati nego par kilometrov od trga zraslo domače. Ta tujezemski konkurenca je glavni vzrok sedanje agrarne krize.

Žalibog se agrarci ne umejo dobro braniti konkurenčnih napadov. Kmetije se opuščajo, mladina drevi v tovarne in mesta; gori označeni napredek se vrši res moderno naglo.

Vpraša se, je li ta napredek zdrav. More to k dobremu privedi, ako bodo polja po Evropi kmalu zapuščena, kakor je nekaj pod pritiskom sicilijanske in afriške konkurence prej tako plodovita Campaignia opustošena bila in je do danes opuščena? Gotovo daje moderni gospodarski napredek mnogo snovi k premišljanju. Na tem mestu ne moremo o tem natančneje razpravljati.¹⁾ Bodi nam dovoljeno, brez dokazov naše mnenje kratko označiti.

Agrarno vprašanje je vredno, da bi se naši politiki in znanstveniki temeljito pečali ž njim. Kadar bodo rezultati najnovejšega obrtnega štetja avstrijskega izgotovljeni, pove nam vsaj približne statistika, koliko našincev živi od poljedelstva, koliko od obrti, industrije, trgovine in od tako zvanih svobodnih poklicev. Zadača izobraženih rojakov, ki živijo med narodom, bi bila, izračunati hipotetno breme, ki leži osobito na našem kmetu, določiti nade prodaji naših proizvodov, ki jih dajo poljedelstvo, živinoreja, vinarstvo, naša obrt i. t. d. Tu je ogromno polje narodnogospodarskega dela, in vendar se skoro nič v tem oziru ne stori. Če se oziramo na medsebojni boj naših političnih strank, kakor da bi videli pretep beračev, ki se trgajo za suhe kosti, vržene njim od obložene mize . . . zdi se mi, da se sami ne zavedamo, kako slabo se nam godi. Kmetijstvo je po vsej zapadni Evropi na pogibelni, kaj šele pri nas! Kako temu odpomoči? To je vprašanje obstoja našega naroda!

Naše mnenje je, da bi bilo ne samo z našega ožjega, ampak z evropskega stališča veliko zlo, ko bi se pustilo kmetijstvo propasti. Pisatelj teh vrstic je čestilec mestne kulture, kakor bo bolje videti iz II. oddelka pričujoče razprave; zdi se mu pa, da, ako izgine iz Evrope poljedelstvo, izgine iz nje tudi mestna kultura. Evropa bo potem za Amerikance kot nositelje svetovne prosvete curiosum, kakor sta dandanes uboga Italija in Grška za bogate severne deželjane. Poljedelskemu stanu je treba pomagati radi občega blagostanja. Poljedelstvo si mora prilastiti uspehe moderne tehnike in se takorekoč industrializovati; zakonodavstvo mora skrbeti za praproizvodstvo bolj nego doslej, ko je največ v službah premičnega kapitala. Šolstvo, združništvo, oprostitev ali vsaj olajšitev hipotetnih bremen, katerih rente tečejo iz zemljišč v žepe kapitalistov po mestih, zaščitna ca-

¹⁾ Prim. moj članek »Německé národní hospodářství a tendence jeho vývoje« v »Obzoru Národohospodářském« v Práze 1901.

rina . . . evo sredstev, ki se jih naj agrarni politiki po vzgledu nemških agrarcev¹⁾ poslužujejo v svojo korist. Omenjam mimogrede, da pomenja v trgovinski pogodbi z Italijo, ki se ima sedaj obnoviti, vinska klavzula milijone zlata za naše vinščake. Kot čestilec mestne prosvete kličem poljedelskemu narodu: pazi se! Kake premoči so že pri nas v Avstriji mesta nasproti deželi, videti je iz rezultatov osebne dohodarine, po katerih imajo mesta petkrat več dohodkov nego dežela, čeravno znaša²⁾ mestno prebivalstvo komaj eno tretjino kmečkega.

Toda če še tako sočuvstvujemo z agrarnimi življi, vedeti nam je, da ni modernega gospodarstva brez obrtnega in mestnega. Kulturni človek ne more biti kakor ne brez obleke, tako tudi ne brez umetne svečave, železa i. t. d.; nad tem mestnogospodarskim temeljem pa se zida večja duševna kultura, ki na kmetih prospovati ne more — o čemer še izpregovorimo. More si kdo vseučilišče, tehniko, konservatorij, gledišče, muzej . . . misliti na vasi? Skratka, narod, ki hoče biti narod v pravem pomenu besede, ki hoče imeti svoje narodno gospodarstvo, ne more biti brez mestnega gospodarstva. Ravno v tem je glavni nedostatek slovanskih plemen, ki še do danes nimajo pravega meščanstva, kakor bi bilo želeti. Brez meščanstva pa ni nikdar bilo solidnega narodnega gospodarstva — to nam dokazuje zgodovina; ker nimamo krepkega meščanstva, v tem je nesrečna usoda tudi nas Slovencev. Naj nam kdo pove, kako pridemo naprej brez svojih mest! Naj nam kdo pove, kje bodi središče slovenskoštajerske avtonomne dežele, ko Slovenci niti Brežic nimajo! Koliko je še težavnega dela, ako so težnje slovenske količkaj resne, ako ni pisava naših novinarjev in govorica naših politikov sam pesek v oči ljudstva! In pri takih vrzelih naše narodne ograje ne vedo, v čem bi se zedinili! Za Boga, saj nam skoro vsega manjka! Če niti tega ne izprevidimo, boljše, da vržemo svoje rjasto orožje v grmovje! . .

Dejali smo, da je treba korenite pomoči našemu kmetu. Trdimo sedaj, da moramo biti naprednejši v smeri proti mestnemu gospo-

¹⁾ Kdor se hoče vsaj površno orientovati o bistvenih tendencah gospodarskega razvoja in o boju med poljedelstvom ter industrijo, preberi si dve izborni brošuri, na kateri sem že v »Slav. Pravniku« opozoril: Oldenberg. Deutschland als Industriestaat, 1897 (z agrarnega) in Dietzel, Welt- und Volkswirtschaft 1900 (z industrialnega in liberalnega stališča); dalje je o predmetu, ali agrarna, ali industrialna država — seveda vse za nemške razmere — zelo zanimiva diskusija med Ad. Wagnerjem in L. Brentanom i. dr.

²⁾ Glej Wieser, Personalien-Einkommensteuer in Oesterreich, Leipzig 1901. Ni treba povdarjati, da so med mesti zopet velemesta odločilna; polovica avstrijskih milijonarjev je na Dunaju, seveda težja polovica.

darstvu; eno moramo storiti, drugega pa ne opustiti! Slepa strast in lehkomišelnost ni za nas! Drugače pojdemo ne naprej, temveč, kakor v poslednjem času, nazaj. Naše ljudstvo se izseljuje v Ameriko, k nam pa hodijo tuji kapitalisti in si osvajajo našo zemljo. Statistika izkazuje med vsemi avstrijskimi narodi najslabše pomnoževanje našega naroda. In pri vsem tem našinci ne najdejo točke, v kateri bi se zedinili!!¹⁾

Reče mi kdo, da sem Kasandra, prevelik pesimist. Dal Bog, da bi se motil s svojim pesimizmom! Po dosedanjih izkušnjah se pa bojim, da imam prav.²⁾

II. Dvojnata prosveta.

Zgodovina nam dokazuje pri vseh narodih gotov razvoj. Narodi so bili izprva nomadi, pozneje naseljeni pastirji ter ribiči, in dolgo je trajalo, predno so postali poljedelci. Naši arijski pradedje v starem veku niso dospeli dalje; niso poznali zidanih hiš niti mest. Isti čas pa je živel semitski narod Babiloncev v visoko razviti mestni kulturi, ki se je razširila potem k Feničanom, Egipčanom, Židom in drugim narodom Sredozemskega morja. Dočim je Arijec na širnih poljanah kot pastir in poljedelec od narave brez truda imel vsega dovolj, moral se je Semit ob Evfratu in Tigru kruto boriti z močmi prirodnih elementov. Pomanjkanje ga je priganjalo k delu in naporu in s tem h kulturi. Siloma je jemal prirodi, česar mu ni hotela radovaljno ponujati, skrbno je čuval pridobljeno, in to je po Iheringu³⁾ vzrok, da je do naših dni Semit boljši gospodar od Arijca. Od Semitov so sprejela ona arijska plemena, ki so prišla v dotiko s Feničani, Egipčani, Kartażani, Židi, najprej mestno kulturo. Tako so se Grki in Italiki najdalje razvili in postali učitelji drugih plemen. Germani so sprejeli šele v srednjem veku mestno gospodarstvo, dočim Slovani, izvzemši zapadne, kakor Čehe, še sedaj nimajo mestne kulture. Do danes so pa pravi mojstri mestne kulture med nami raztreseni Židje, o katerih piše Ihering, da ekonomsko pravilno

¹⁾ Nismo za slabotno slogo; narobe, ljubimo boj kot element življenja; toda boj mora biti pošten in v gotovih od kulturnih narodov pripoznanih oblikah; poleg razpornih točk je takšnih dovolj, ki bi nam imele bit skupne; na to sem hotel opozoriti v gornjih vrstah.

²⁾ O narodnogospodarskih načelih, v katerih se ozir jemlje tudi na razmerje med poljedelskim in mestnim gospodarstvom. Primerjaj moje članke v »Slovenskem Pravniku« l. 1899. in sled.

³⁾ v gori imenovanem delu.

napredujejo, dočim kristjan prečesto nazaduje.¹⁾ S to Iheringovo hipotezo se dobro strinja dejstvo, da so gospodarsko med german-skimi plemeni dospeli najdalje Angleži, ker so bili zgodaj v trgovskih zvezah s Feničani.

Seveda tudi nomad in pastir imata kot človeka svojo kulturo. Toda v Evropi te nizke kulture skoro več ni; pač pa je jasno razločevati dvojnati tip kmečke in mestne kulture.

Da je kultura evropskega kmeta visoka, kdo bi to tajil? Naš poljedelec ima težek boj s narodo; tak boj ostri razum in usovršuje vse moči, telesne in duševne. In v sovršenosti teh moči je prava kultura. Naš kmet razpolaga z dosti popolno tehniko; ne sme se prezreti, da je iznajdba voza in pluga n. pr. absolutno pomenljivejša nego moderna iznajdba parostroja. Kmet mora mnogo misliti v svojem gospodarstvu, posebno sedaj, ko ga na vse strani socialne moči ženejo v zvezo s svetovnim trgovom. Da našemu vaščanu ni tuja niti višja duševna prosveta, je razvidno iz tega, da ima zelo izobražen estetični čut. Kdo ne občuduje narodne pesmi, ki ima na kmetih svoja tla? Kako zanimivo nam je umel Jurčič slikati poezijo kmečke prosvete! In te priproste šege, kako nas mičejo ob primerjanju z rafinovano sebičnostjo meščanskih navad!

A vkljub temu ima napredek smer proti mestni prosveti, kakor smo že rekli; to smer zaslediš v celi zgodovini. Vrhunec vse dosedanje kulture je bil in je v mestu. Po mestih se nakopičuje z ljudmi tudi premoženje ter bogastvo kulture. Finejša prosveta je mestnega značaja ter je precej visoko nad kmečko. Da je razloček med dvojnato to prosveto velik, dokazuje dejstvo, da je prehod iz ene v drugo precej težaven. Znano je n. pr., da slovenski, iz kmetov izšli dijak, ki je lahko vzgled za sistematičen takov prehod, često dolgo, dolgo, ne najde prave orientacije v mestnih razmerah in da se, žal, včasih tudi po visokošolskih študijah vrača kot kmet v slabem pomenu besede v domovino, čeravno je bila njegova dolžnost, pomeščaniti se, kajti to je jedro dolgodobne šolske in življenske izobrazbe njegove.

V čem pa je pravzaprav prednost mestne kulture? Tolstoj in marsikateri črnogled bi odgovoril, da je ta prednost negativna; toda

¹⁾ Pisatelj teh vrst je isto mnenje zastopal že v omenjenem »Slov. Pravniku«, ko je dejal, da je pri bogatih Arijcih mladina rada »dorée jenuesse« pohlepnosti, dočim Semita bogastvo ne slabi in ne omehkuži, kar priča o njega višji gospodarski izobrazbi.

Was du ererbt von deinen Vätern hast,
erwirb es, um es zu besitzen.

Goethe, *Faust*.

takšna sodba bi bila enostranska. Res je, pri človeku in njegovih stremljenjih ni solnca brez sence, a svetloba je vendar. Že gori smo pokazali, da so gospodarske oblike v mestu dovršenejše nego na kmetih; primeri banke, borze, v mestih se zbirajoča občila i. t. d. Istotako so tam oblike duševne kulture popolnejše in finejše: znanost in umetnost imata tu svoja svetišča. S tem je rečeno dovolj. Zakaj Holandci, Danci, Švedi, primeroma majhni narodi, v svetovnosti mnogo veljajo? Zato, ker imajo razvito gospodarstvo in visoko mestno kulturo. Kdo ne ve, da Čehi tudi trdovratnemu liberalnemu centralistu niso več *quantisé négligeable*, odkar imajo v svoji oblasti polmilijonsko Prago (z okolico) in celo vrsto drugih gospodarsko in duševno razvitih mest, kakor Plzen, Pardubice i. t. d.? In kdo bi dvomil, da bi bili Slovenci čisto kaj drugega, ko bi imeli le eno cvetoče velemesto, n. pr. Trst, in v njem vse ono, kar spada k bistvu velemesta? Ko bi Slovenci imeli le tretji del premoženja in kulturnih sredstev, ki jih ima 200.000 dunajskih ali 80.000 francoskih (seveda mestnih) Židov, pa bi se z njimi nekoliko drugače postopalo nego s kmečko maso sedaj! —

Seveda, moglo bi se mnogo govoriti o temnih straneh mestnega življenja. Toda ni namen teh vrstic, temeljito razbirati ves problem, o katerem bi se lahko napisala debela knjiga.

Le posamezne misli smo hoteli zabeležiti in opozoriti na zelo važno tendenco človeškega razvoja. Ko bi pisal za Nemce v Nemčiji, rekel bi jim: Ne zanemarjajte poljedelstva. Ker pa so te vrstice namenjene Slovincem, kličem¹⁾ razen tega še: naprej v mestno kulturo! Mestne kulture se ni treba bati onemu narodu, ki se razvija organsko. Grki so stali na najvišjem vrhuncu kulture tedaj, ko so imeli najbolj razvito mestno življenje. Atena gori na Akropoli je velevala celemu vencu bogatih kolonialnih mest. Rimljani so ves stari svet podjarmili ponosni Romi. In kakor so Atene določile smer

¹⁾ Ker pri nas radi kritikujejo, včasih tudi, kjer ničesar ne razumejo, bi bilo mogoče, da bi mi kdo, morda celo v pričujočem časopisu samem, pavšalno očital, da pišem osebno preliberalno. Povem v razjasnitev že za naprej, da sem sam kmečkega rodu, da simpatizujem s kmečkim stanom — nekateri me smatrajo celo za skrivnega agrarca in konservativca — da sem pa vsled svojega razvoja prodril v meščansko kulturo, kar bi se pri vsakem človeku z vseučiliščno izobrazbo pravzaprav moralo samo ob sebi razumeti. Ker je predmet našega spisa zelo važen — ponavljamo, da je to za Slovence življensko vprašanje — bi bilo želeli daljne diskusije o tem; mora se pa kaj stvarnega povedati; »zabavljanje« ni za resne ljudi. Sicer pa znanstvena razprava ne sme biti subjektivna.

znanostim in umetnostim za vse bodoče rodove, tako je Rim ustvaril vzor svetovnopoličnega veleorganizma. Ako nameravajo v naših dneh Angleži iz Londona, Amerikanci iz Chicaga in New-Yorka Nemci iz Berlina ter Rusi iz St. Peterburga obvladati zemeljsko oblo, delajo to po vzgledu večnega mesta. Nevarno je sicer mestno življenje za mnoge narode, ki nimajo moralne moči, se ustavljati njega izprijenosti. Toda, da si tudi v mestu more ljudstvo ohraniti fizično npravno zdravje, dokazujejo Židje, ki so že nad 2000 let mestni narod, pa tudi Angleži, Nemci i. dr.

Za nas ni dvoma, da je bodočnost Slovencev v toliko zagotovljena, v kolikor se umejo podrediti zdravemu napredku, ki pri njih v smeri proti mestni prosveti še ni zadosten. Tak prehod in napredek provzročata mnoge viharje, po katerih se dotične dobe imenujejo »Sturm und Drang«; Angleži in Francozi so že davno prebili te viharje, Nemci so postali šele v teku XIX. stoletja mestni narod — po najnovejši statistiki jih prebiva že nad 50% v Nemčiji po mestih. Slovani pa niti še v tem prehodu prav niso. Na nas je, da razumemo znamenja časa!

Tam zunaj je sneg . . .

Tam zunaj je sneg, tam zunaj je mraz,
tu notri toplota prijetna;
tam zunaj narava pod snegom umira,
tu notri popeva kanarec.

Tam zunaj zavija se ljudstvo v kožuhe,
in mraza ječé siromaki,
tu verze jaz pišem pri peči segreti,
in ogenj šušti v samovaru.

Tam zunaj na mrzlem, na ulici temni,
dva mlada v ljubezni živita,
tu notri brez ljubice plaka kanarec,
in srce samotno zdihuje . . .

J. Hacin.

Iz mirnega kraja.

Spisala Zofka Kvedrova.

o vam je navaden kraj na deželi. Nobene velike, fantastne linije v prirodi. Povsod mirna, tiha ljubeznivost.

Idila!

»Idila«, misli človek, ko gleda to ljudstvo ž njegovimi mirnimi, prikupljivimi obrazi, »idila«, ko gleda to gospodo na kmetih, kako se vozi iz vse prostrane doline, koder so raztreseni njih dvori in gradiči, ob nedeljah k maši.

In vidi jih, kako sede po zimi, ko pokrije sneg še ono zadnjo ekstravagantno potezo zunaj, ko se razteza to ogromno, sneženo polje v vsej svoji puščobi in dolgočasnosti od vasi do vasi; vidi jih sedeti v gorkih izbah, v malih filistrsko urejenih salonih. Kmetje ružijo koruzo, trebijo žito, fižolkajo; gospoda igra domino, tarok, pije čaj in zdeha nad dolgimi, sentimentalnimi romani.

Ne bi živel tu, v tej sitosti, v tej navadnosti, misli človek zunaj iz življenja, saj tu vse spi in plesni od dolgočasje! Kake kretnje, kaki obrazi! In kamor človek pogleda, povsod se oko odpočije; nikjer nič, kar bi vznemirjalo srce in dušo.

Ali tu pristopi znanec in vam pripoveduje stare in nove romantične dogodbe iz tega kraja.

»Ali bi verjeli, ta stara gospa, ki ima tako prazen obraz, je bila nekdanj prva krasotica cele dežele. In cel dvor sijajnih kavalirjev je imela okrog sebe. Ulanski častniki so hodili z Ogrskega semkaj na dopust in gospodje mladi diplomati z Dunaja so si šteli v srečo in čast, kadar je poslušala njih duhovite pripovedi. In v svetlih letnih nočeh so posedali na konje in jih podili po samotnih cestah naše doline. A ona je jezdila pred njimi in vse je utihnilo, kadar je zazvenel njen smeh. Ni je ženske pod solncem, ki bi imela tak smeh. Kakor veliko umetnico, kadar poje, tako so poslušali njo, kadar se je smejala. In še zdaj je njen smeh — smeh starke — jasen kakor glas srebrnega zvonca.«

»In glejte to staro vdovo! Ko je prvokrat videla svojega moža, je bila še otrok. In dvanajst let ga je ljubila in čakala. Nihče ni vedel o njeni ljubezni. Zakaj on ni imel ničesar, a ona edinica, bogata, zavidana, občudovana. In ko je venila in se starala, jo je

prosil oče: Povej mi, kaj ti je! Kateregakoli si izbereš, vzemi si ga, mi bomo molčali. — In ona si je vzela njega, katerega je čakala dvanajst let. Dvanajst' let je čakala, ali ni dočakala sreče. Kakor kneginja, toliko je imela zemlje in podložnih. Ali stopilo se je vse to in malo je ostalo od prejšnje slave. A mož trd, željen gospodarstva, drugačen, nego je sanjarila ona. Umrl je kmalu. A še na smrtni postelji se je izrogal njeni ljubezni in njeni zvestobi. Ko so položili na oder in ga okitili z najlepšim cvetjem njenih vrtov, tedaj je pristopila grajska dekla, ena zadnjih na dvoru, pokropila gospoda in ga pokrižala s svojimi rdečimi, žuljavimi rokami. »Pravico imam do njega, zakaj pustil me je samodrugó!« In glejte, ako verjamete, ta vdova še zdaj skrbi za otroka svojega moža, ki ga je imel ž njeno deklo v prešestvu. Ta mož je bil njena usoda od otročjih let za vse življenje.« . . .

»Čudno je to, koliko ljubezni vzbujajo nekateri ljudje! Ljubljeni so s sveto, veliko ljubeznijo, ki budi v vseh dušah občudovanje. A če pogledate take ljudi, kaj je na njih?! Niti niso lepi, niti interesantni ali duhoviti in njih srca so prazna in trda. Nedavno je umrl tu poštar. Ni imel žene. Ali pred tremi leti je šel v mesto in se vrnil s krasno, mlado žensko. Divota ženska, vam pravim! Pobegnila je od moža, od lepega, mladega, uglednega moža in šla s poštarjem, ki je bil povsod na glasu velikega tepca in suroveža. A ona je šla ž njim. In kako ga je ljubila! — Nekoč pa je padel z voza in se ves polomil. Ganiti se ni mogel, jesti ni mogel, nič! A ona ga je negovala, služila mu, skrbela zanj deset mesecev! Do njegove smrti! Psoval jo je, s svojim strupenim, umazanim jezikom jo je tepel, bičal, trpinčil; vso grdobo svojega surovega bitja je zlival na njo, a ona mu je stregla z dobroto, z ljubeznijo kakor angel. Njeni sorodniki so hodili k njej, rotili jo, naj se ne ubija, naj ne uniči še svoje mladosti, svoje časti; mož ji je pisal, naj se vrne k njemu, zakaj ljubi jo in vse ji odpusti — ali ona se je obračala k bednemu človeku, ki jo je grdil in poniževal za njeno ljubezen, plakala nad njim, poljubljala ga . . . Povejte mi, kakšno je tako človeško srce?!«

»In koliko takih povesti! — Glejte ta par, ki vodi sinka za roko! Lep kmečki par, kaj ne? In kako mirna sta, počasna, lena — »sita«, bi dejali vi. Kako flegmatične so njune kretnje in njuni pogledi! Ne vidi se jima njiju roman na nosu, ne vidi. Še se spominjam, koliko vike je bilo po celi fari, ko je hotel mladi Modras vzeti najmlajšo deklo na posestvu za ženo. In potem šele, ko ju je naenkrat zmanjkalo, kakor bi se bila udrla v zemljo, — in potem, ko je prišlo

prvo pismo iz Amerike, da sta mož in žena! Ta deček, ki ga vodita, je prišel v Ameriki na svet, — ne bi dejali, kaj ne?! Če jih človek takole gleda, bi sodil, da še v mestu nista bila nikoli! —«

»No, ker ravno pripovedujem — pogledajte si tega-le možakarja! Trd kmet, kaj ne? Še njegova nedeljska obleka od daleč diši po hlevu. In ne da bi bil eden pametnejših, menda niti čitati ne zna. In preko štirideset let, doma ženo in sedmero otrok. — A zdaj si mislite lepo, mlado gospodično iz mesta. Bila je tu učiteljica. Lepa gospodična, kakor jutranja zarja, kakor prvi cvet pomladnji, nežna, razvajena! Adjunkti iz trga so se vozili zaradi nje vsako nedeljo v našo vas in povsod okrog po farah se je govorilo o njeni lepoti. Vsak dan, kadar bi ji prišlo v glavo, bi bila lahko napravila imenitno partijo, to vem, a ona je bila ponosna in nepristopna in nikdar se ni čulo najmanjših besed o njej. —«

»Jaz se izprehajam vsak večer okrog po okolici. Tako stopam neki večer po stezah, zatopljen v misli, in predno sem prav vedel kdaj, sem bil v gozdu. Ljubim večerni šum dreves, vse ono mnogo-glasno gibanje v prirodi, katero človek po dnevi presliši. Sedem torej na neki štor in sanjarim tako predse. Nenadoma začujem od ravnice sem stopinje. In ravno par korakov pred menoj se dva zastavita. Bil je že pozen mrak, ali jaz sem ju takoj spoznal: učiteljica in ta kmečki mož, ki sem ga vam ravnokar pokazal.«

»Kje si bil tako dolgo?«

»Danes je bilo mnogo dela, nisem mogel prej priti.«

»In on jo je objel okrog pasu in poljubil tista njena cvetoča usta, tisti njen mladi, nežni obraz, mile, sanjave, lepe oči. Dolgo sta stala tam in se razgovarjala o ljubezni. In reči moram, lep je bil ta pogovor in poln poezije. V čudu sem sedel v gozdu blizu njiju, nisem se ganil in bilo mi je, kakor da sanjam čudno bajko iz starodavnih časov o zakletih princih in nežnih princezinjah in o oni dehteči ljubezni orientalskih pravljic. — In še danes, če ga tako pogledam, se mi zdi, da ni res, da sem sanjal. Pa kaj je ljubila na njem ona, tako nežna in krasna? . . .«

Mirno leži kraj pred vami. Divja li tu kdaj vihar, se bliskajo li tu kdaj strele? Vam je, kakor da je ustvarjen ta kos sveta le za mir, za tihoto, da ne more biti tu strasti niti v prirodi, niti v ljudeh.

Jugoslovanska romantika.

Spisal Niko Zupanič.

Dandanes hočejo tudi zgodovinarji povzdigniti stroko svojo na višino znanosti. Naštevaje vladarjev, vojsk in drugih svetovnih dogodkov z letnicami — ta suboparnost, to mehanično delovanje spomina ni veda, ne more zadovoljiti mislečega historika. Če se vse godi po gotovih zakonih, zakaj se ne bi dali tudi iz zgodovine posneti zakoni, po katerih bi razumeli vso preteklost in tudi sedanost kot začasno stopnjo splošnega razvoja. Pri tem zasledovanju zakonitosti bi morda prišli do presenetljivega rezultata, prvič: da niso napravili sedanosti in raznih faz razvoja v preteklih časih razni vladarji, vojske in drugi faktorji, na katere polaga državna šola toliko važnosti; drugič: da je premišljeno proučevanje zgodovine tudi velike praktične vrednosti posebno za politike, nacionalne pedagoge in literate, da je v tem pogledu zgodovina res »učiteljica za življenje«, ki nam kaže izhod iz hipnih zablod, nas uči spoznavati važnost nekaterih sodobnih fenomenov, za katere bi se sicer morda ne zmenili in jih niti ne opazili. Načrt znanstvene zgodovine je poskusilo izdelati več strokovnjakov in filozofov. Nekateri so se z idejo a priori lotili dela in izkušali dokazati, da so zgodovinski dogodki samo argumenti za resnico njih ideje, n. pr. katoličan Weiss, ki meni, da je bil čas pred Kristusom doba pripravljanja na njegov prihod, a čas po Kristusu vedno popolnejše uresničevanje njegovih nauk (kakor posebno kažejo rimski imperialisti-klerikalci). Materialist Marx (dandanes so samo še soc. demokrati materialisti, a tudi tu ga izkušajo resnejši njih voditelji zatreti) trdi v svojem historičnem materializmu, da nimajo ideje nobene gibajoče sile, da so človeške misli in ideološki sistemi odvisni od produktivskih razmer, od materialnih eksistenčnih pogojev, od različnih oblik posesti, da je prava vera židov in kristjanov — denar. Hegel pravi, da je zgodovina razvoj svobode. Ta definicija je zapeljiva, samo argumentacija je napačna. Hegel pravi namreč dalje, da je bil v orijentu svoboden samo eden; v grško-rimskem svetu samo nekateri; da je germanska kultura prinesla svobodo vsem (to čutijo posebno pruski Poljaki!). Drugi so hoteli šele iz dogodkov objektivno najti tako idejo. Tako so našli nekateri med posameznimi dobami veliko podobnost in nam podali ciklično razlago: razvoj človeštva je kolo, ki se vedno obrača okolo svoje osi; isti dogodki se

v gotovih presledkih ponavljajo — vse se vrača. Nekako isto idejo zastopajo paralelisti, ki poudarjajo paralelizem, torej podobnost, istomernost in istoslednost posameznih dob. Gotovo je v tem precej resnice. — Za »tertium comparationis« vzamemo lahko različne socialne elemente; razne dobe primerjamo lahko po njih kulturnem, narodnogospodarskem, državnoopravnem, estetiškem i. t. d. stališču. Mi na primer vzemimo kulturno-politično stanje Slovencev in Jugoslovancev sploh, torej najaktualnejše, najvažnejše vprašanje, za katero se zanima vsak pošten in zaveden Jugoslovan. Primerjajmo, iščimo analogov v zgodovini! Narod politično razbit, nesložen, torej na zunanje slab in igrača svojih sovražnikov; v kulturi in umetnosti plitvost, jalovost in posnemanje sosedov. Nobene velike ideje, ki bi narod združila, organizirala in rešila tuje sile; nobene umetnosti, v kateri bi iz narodne duše poganjala kal velikim, originalnim in nesmrtnim umotvorom. Kulturni analogon nahajamo v renesansi, politični v nemški romantiki.

V srednjem veku sta pretila dogmaticizem in sholasticizem, da zadušita dušo in zamorita naravo, a tu se je obrnilo kolo; misleči duhovi so odvrnili obupane, pomoči proseče poglede od propale sodobnosti in jim odkrili jasno, življenja in narave veselo grško kulturo. Kakor po rahlem dežju na posušeni, uveli zemlji — tako se je v dobi humanizma in renesanse začelo novo bujno življenje.

V srednjem veku je bridko tožil Dante Alighieri (1265—1321), kako da je zemlja Italijanov razkosana in onemogla; v XIV. stoletju je nastopil Petrarca, slavni reformator študij latinskega in grškega jezika. Ta dva moža sta poudarjala, da so sedanji Italijani pravi potomci starih, mogočnih Rimljanov in da se je treba zaradi tega učiti njihovega jezika iz nacionalnih ozirov.

Petrarkovi životopisi slavnih Rimljanov so budili zavest celokupnosti ter velike bodočnosti italijanskega naroda z elementarno silo. Uspeh ni izostal; pokazal se je najprej v kulturnem, kasneje v političnem oziru; saj sta v XVI. stoletju dosegli italijanska umetnost in literatura po dvestoletnem razvoju svoj vrhunec. — Nemški narod je bil razkosan na nebroj držav, ki so se gnjavile med seboj, francoski vpliv se je kazal v politiki in kulturi. Tu je prišla romantika, rodila Bismarcka in ustvarila naposled sedanjo veliko Nemčijo. — V obeh slučajih je bil »pogled nazaj«, ko so živeli taki junaki misli, čustva in dejanja, kakršnih je baš potrebovala propadajoča doba.

Zgodovina ima veliko vzgojevalno moč. Vsak omikanec ve, da so veliki možje črpali svojo energijo največ iz zgodovine. Isto

velja o celih narodih. V zgodovini shranjena potencialna energija se izpremeni v človeški duši v gibajočo energijo velikih del. — Vsakemu narodu je odločena posebna naloga, poseben cilj na svetu. Eksistenčne, življenske smeri posameznih narodov se izpopolnjujejo in v svoji harmoniji pospešujejo obče človeški napredek. Zato se zgodi, posebno v dobah propada, da narod izgubi svoj cilj iz oči in zaide s prave poti. Celó obzorje se pogrezne v momentu v eno točko, in narod ne more ne naprej ne nazaj kakor popotnik, ki zaide v temni noči sredi pragozda. Samo v zgodovini je ostala sled, zgodovina je narodu tista busola, ki kaže na viharnem morju naprej do cilja; v zgodovini se zrcali smer naroda iz preteklosti v bodočnost. In dolžnost omikanih rodoljubov je, zavest te smeri v narodu buditi in ga vedno opozarjati nanjo; učiti, kaj je oviralo in odvrčalo narod na potu do ciljev. Ko se vidi, kakor da se je narod izkrvavel in porabil zadnjo silo, tedaj ga okrepi zgodovina; ko gleda narod slavna in velika dela svojih pradedov in vidi, da so bili tudi samo ljudje, dvigne se mu upadli pogum. Pri vplivu zgodovine prideta še dva posebna faktorja v poštev: 1) ona, še ne precizno definirana moč, ki nas osvaja ob spominu na pretekle dogodke, ob pogledu starinskih poslopij i. t. d., neka melanholija, neko hrepenenje; 2. zdravi instinkt naroda izbira iz preteklosti samo to, kar ve, da mu koristi; ne vidi sence, ampak samo svetlobo. Nočem tu raziskovati vseh ciljev, ampak samo kot kulturen in primerjajoč zgodovinar opozoriti na eno važno prikazen med Jugoslovani. To je zavest vzajemnosti in potrebe skupnega delovanja. Ta ideja napreduje počasi, vendar stalno. Pod zastavo hrvaškega kneza Ljudevita († 823) so se bili zedinili Jugoslovani od izvora Drave, Save, Soče pa tam doli do izliva Timoka (mejna reka med Srbijo in Bolgarijo) v Dunav v boju proti Frankom, kateri so tako besneli — to poročajo nemški kronisti — da so trgali slovenskim materam dojenčke od prsi in jih metali psom za hrano. Žalibože je Ljudevit podlegel izdajstvu, čeprav je večkrat zmagal in se 5 let hrabro ustavljal tedanji — Evropi. Pozneje sta potresala bizantinsko cesarstvo Bolgar Simeon Veliki (893—927) in srbski car Dušan Silni (1331—1355); toda oba je pokosila smrt na potu v Carigrad — da bode stolica jugoslovanskim carjem. V novem veku je že naš narodni mecen in buditelj baron Ungnad († 1564) sanjal o balkanski državi Jugoslovanov. A zadušili so reformacijo in zadušili to veliko idejo. Drugi veliki mož, ki je iznova sprožil to idejo in jo tudi v malem obsegu uresničil, je bil Napoleon s svojo Ilirijo. Z Napoleonom

je padla tudi Ilirija in ostal je samo spomin. Par desetletij kasneje so izkušali sodobni možje ustvariti vsaj duševno Ilirijo, to je bil Gaj s svojimi Ilirci, bil je ilirizem. Tudi ta ideja je zaspala, pa se v novejšem času zopet prebuja, samo v večjem obsegu, in v tem zmislu moramo tolmačiti razne izjave in pojave med našimi brati Bolgari, Srbi in Hrvati; prebuja se zavest narodnogospodarske in kulturne vzajemnosti. To prebujajočo se zavest smemo imenovati narodno jugoslovansko romantiko. V narodnogospodarskem oziru širi to idejo Srbohrvat Štefan Radić.

Vsaka plodovita ideja se ne javlja samo v eni obliki, ampak prešine celo narodno življenje ter ga nasiti kakor blisk in strela črne viharne oblake. Taka nevihta se zbira nad Balkanom, izčistila bode jugoslovansko atmosfero tujih vplivov in idej. Na vseh straneh se vžigajo posamezni bliski, narodna jugoslovanska romantika se pojavlja že v vseh kulturnih panogah. Narodno gospodarstvo sem že omenil; dotakniti se hočem še umetnosti in literature.

V zadnjem desetletju je zavladata v umetnosti in literaturi, posebno med mlajšo generacijo prava suša; nobenega velikega dela, v umetnosti se ščeperi tuji duh in posnemanje, ki samo ubija že itak napol mrtvo duševno življenje. Naši moderni so vsi nekako opojeni, vse jim je mračno pred očmi, nič ne vidijo in sami v polusanjeh ne vedo, kaj hočejo, pa bi radi odgojevali in vodili — narod. Z ničimer niso zadovoljni, vse rušijo, a junaki v njihovih spisih niti niso za to negativno delo, ker so slabi, brez vsake energije, mlezivi, malo bolni, ki se le tupatam slučajno s kakovim slamnatim možem spuste v boj, potem ko so si okrepčali živce z absintom, nikotinom in kavarnskim vzduhom ter si vzeli za bojno parolo kakšno bedastočo iz pariških listov »za ljudi, ki jih več ne ščegače«. Naj jim tu pove veliki kritik Muther to, kar je že očital dunajskim secesionistom: »Der Verkehr mit dem Ausland hat vielfach zur Nachäffung fremder Muster geführt, zu einem Kunstvolapücker, dem jeder Reiz organisch gewordener Sprache fehlt.« Pripravlja se reakcija, čujejo se klici: Proč s pesemistnim naturalizmom in opojno dekadenco! Narodna pesem, narodni duh je tisti vir, iz katerega se napije umetnost nove moči, ustvarjajoči individij novega življenja. Sami iz sebe!

V tej smeri deluje pri nas od svojega prvega nastopa Aškerc, žal, da ga njegov čas ni razumel, da ga je začela radi njegova železne doslednosti celo kritika napadati. A premisliti moramo sedanje razmere in javne nazore, premisliti, kateri ljudje in s kakimi kvalitetai pri nas kritikujejo. Potem se nam ne bo čudno zdelo . . .

Aškerc je prvi slovenski romantik slovanskega duha in srca, on je neumoren, dosleden in brezobziren prvobornik svobodne in slovanske misli. Aškerc zajema snovi svojim romancam in baladam najrajši iz slovenske zgodovine in slovanske sploh; njegovi umotvori pričajo, da je vzgojila pesnika narava: narodna pesem (slovenska, ruska, srbska) . . .

Narodna pesem zavzema najvažnejše mesto pri prepovedu vsakega naroda. Vzgojevalna moč zgodovine se razodeva najpopolneje v narodni pesmi, kajti najlepše se odsvita narodova preteklost in zgodovina v narodni pesmi. Narodne pesmi nastajajo naravnost pod dojmom kakega velikega dogodka; narodna pesem je najvernejši spomin na vesele in žalostne dni naroda, vanjo je položil narod svoje misli in čustva, v nji je potomcem sporočena tisočletna izkušnja naroda.

Najodličnejša taka zakladnica življenske sile je srbska narodna pesem, v kateri se v najpopolnejši obliki razodeva slovanski duh, slovansko mišljenje, čustvovanje in dejanje. Da odvezamo ost vsakemu očitanju pretiranosti in bolehnega samoljubja, čujmo, kako sodijo tujci o srbskih narodnih pesmih. »Göttingische gelehrte Anzeigen« pišejo leta 1823. — torej v času, ko je cvetla nemška romantika in so vodilni duhovi poznali vzgojevalno moč narodnega v popolnem obsegu in iz lastne izkušnje — da daleko prekašajo srbske narodne pesmi nemške ne samo po jasnosti in popolnosti pripovedovanja, ampak tudi po čistosti in lepoti jezika. Slavní nemški učenjak Jakob Grimm je dejal, da se bo Evropa učila srbskega jezika radi njegovih narodnih pesmi. In prevoditeljica Vukovih zbirk na nemški jezik, Talvj, piše: »Minulo je več nego četrto stoletje, odkar so one pesmi prvokrat izšle v nemškem odelu; radostno so jih pozdravili najplemenitejši nemškega naroda; spoznali so v teh še nikoli slišanih zvokih globoko prvobitno poezijo, krasno in mило po svoji klasični naivnosti in orientalski barvi« . . . Ob kratkem rečeno, srbskim narodnim pesmim se priznava prvo mesto med narodnimi pesmimi narodov. Noben narod nima tako razvite narodne poezije kakor Srbi epske in lirske — poudarjam lirske, ker navadno si predstavlja vsakdo pod srbsko narodno pesmijo samo epsko. Vzporejati jih morémo le z Ilijado in Odisejo.

Grki so bili ves čas romantiki, njih edina šolska knjiga je bil Homer. Mladi Grki so se vzgajali v duhu Homerjevih junakov. Aleksander »Veliki« je nosil Homerja pri sebi noč in dan; ob njem se je naslajal osemdesetletni Gladstone; pri nas je bil Homer vsak-

danje čtivo po svoji brezobzirnosti znanemu in genijalnemu fcm. Kuhnu.

Ali kaj hočejo devojki najlepši biseri, če niso nanizani v »djerdan«, ki bi si ga obesila okolo vratu? Kaj koristi vojskovodji še toliko izvežbanih, krepkih vojakov, če se ne bojujejo v enem duhu, po intencijah vojskovodje? Tako tudi srbske narodne pesmi nimajo tistega pomena kakor Ilijada in Odiseja, ker niso zbrane v celoto. Od Vuka Štefanovića Karadžića (1814) pa do današnjih dni se je nabralo na milijone verzov narodne pesmi, ali vkljub raznim poskusom se ni še nikomur posrečilo, sestaviti jih v harmonično celoto epopeje. Res so poedine junaške pesmi zaokrožene, same zase nekaka celota, vendar opazimo, prečitavši več zbirk, da se sučejo nekatere okolo Kosovega, druge okolo Kraljevića Marka, tretje okolo osvobojenja Srbije (1804—1813) — tako se nam ponuja sama ob sebi naravna razdelitev vseh narodnih pesmi v tri celotne skupine. Zato piše prav umestno Sreta Stojković: »Dokazano je, da ni grška Ilijada nič drugega nego spretno urejena celota grških narodnih pesmi o trojanski vojski, katere so bile pred Homerjem raztresene, samostalne kakor danes naše pesmi o Kosovskem boju. Pa naravno, zakaj se isto ne bi poskusilo tudi s kosovskimi pesmimi, ko je v njih dovolj elementov za sestavo takove celote?« Grkom se je rodil tak spretni sestavljaec v osebi slepca Homerja. Nehote se mi pri tem vsiljuje primera: srbske narodne pesmi so nastale pod istim vedrim nebom Balkana kakor grške; tudi pri Srbih širijo slepci slavo junakov.

Doslej so sestavljali srbske epopeje največ razni učenjaki, literarni historiki (Novaković, Pavić, Martić, Kačić, Nović, Ostojić), a brez sreče in uspeha; v tekočem času se trudijo s tem delom N. Djorić, M. P—a., Sreta Stojković, ali, kakor čujem, tudi brez sreče. Po načrtu Stojkovićevega, ki pa pri argumentaciji večkrat sam sebi oporeka, bi se dala pač prirediti nekaka malenkostna zbirka kosovskih pesmi, ali ep nikakor ne; zavelo ga je tesnosrčno in malenkostno pojmovanje narodne epopeje. Pokazalo se je, da je treba pri tem velikem delu spretno roko pravega, rojenega pesnika, ki dobro pozna narod in narodne pesmi ter se odlikuje po izredno dobrem spominu in ustvarjajoči sili pesniške sinteze. Takovega moža so dobili Srbi naj-novejši čas v osebi Lazarja Dimitrijevića. Njegovi predniki so macedonskega pokolenja iz Velesa. Laza, rojen v mestu Šamcu v Bosni 30. marca 1873. l., je odličen srbski pesnik, ki se navdušeno bori z besedo in pismom za misel združenega Balkana. Od mladosti

se peča velenadarjeni književnik z narodno pesmijo in zna stotisoče verzov na pamet. In Dimitrijević si je zastavil nalogo, da sestavi iz njih tri celotne epopeje: »Kosovo«, »Kraljević Marko«, »Oslobodjenje«. Lotil se je dela z navdušenostjo ustvarjajočega umetnika pred tremi leti in dovršil je »Kosovo«, ki izide v teku enega leta v posebni knjigi. Epopeja obsega 15 spevov in nad 10.000 verzov. Trije odlomki so že natisnjeni v nekem belgrajskem listu. Srbsko občinstvo je zadiviljeno in koprneče pričakuje celotne izdaje.

Prejšnji sestavljalci so se sužno držali tradicije in nanizali neizpremenjene pesmi v kronološkem redu drugo za drugo. Dimitrijević je prvi prišel na originalno in genijalno misel, da je treba posamezne pesmi razdrobiti in po strogo predanih značajih in odločilnih historičkih dogodkih sestaviti novo harmonično celoto. Verz mu je atom. Posebnost Dimitrijevićeve sinteze obstoji tudi v tem, da izpušča, kolikor se da, ponavljajoča se mesta, ki bralca silno utrudijo, in zameta napačno umevani purizem, ki hoče izločiti vse turške ter arabske besede in tako pesmim vzeti tisti posebni mik in čar orientalske barve.

Opozarjam Slovence na to važno kulturno pridobitev srbskih bratov; nadejati se smemo nekaj posebnega. Že slavni Grimm je rekel, da bi se dal sestaviti iz srbskih narodnih pesmi lepši ep, nego je Ilijada ali Odiseja. Tudi v tem nahajamo prednost srbskih epov, da je njih jezik živ, da jih srbski narod še zdaj prepeva. Grški jezik in narod je izmrl; in mračni nemški Nibelungi, ta srednjeveški umetni ep po narodnih pripovedkah in latinskih zapiskih, tudi ni sedaj za rabo, nego v novonemškem skrupucanem prevodu.

Srbske narodne pesmi prinesejo zdrav prepih v okuženo zadržalo ozračje slovenske književnosti in popravijo občinstvu okus, kolikor so ga pokvarili v zadnjih letih dekadenti, katerim je poezija pusta spekulacija bolnih, do dna izpitih možganov . . .

Posebno pa priporočam Slovincem čitanje in proučevanje srbskih narodnih pesmi radi tega, ker obude čut vzajemnosti in zanimanje za srbske brate; one zanesejo v najširše narodne kroge znanstveno dokazano resnico, da so Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari samo en narod, politično in diplomatsko razcepljen v štiri umetne skupine, med katerimi ni mogoče potegniti stroge, naravne meje, ker prehajajo narečja polagoma drugo iz drugega. Nikakor ne mislim, da bi drugi manjši dialekti, ki so se razvili v posebne književnosti, morali ravno prenehati; jaz le trdim, da je srbskemu ali hrvaškemu jeziku odkazana važna in vodilna uloga v razvoju bo-

dočega Jugoslovanstva vsled njegove razširjenosti (govori ga okolo 10,000.000 duš) in centralne lege med Slovenci in Bolgari, katerim se pač niti ni treba učiti srbsčine, ampak se ji samo prilagoditi.

Upam, da ni več tako daleč tisti čas, ko se začno realizirati tu izražene ideje, katere bodo nedvomno v posebni meri pospeševale velike narodne epopeje: »Kosovo«, »Kraljević Marko«, »Oslobodjenje«; one bodo na nas delovale tudi po veličastnosti snovi in po krepkem očrtanju značajev z elementarno močjo. Dočim namreč naredita v umetni literaturi spretnost in talent tudi nenaravne in puhle predmete interesantne, vzbujata v narodnih epih i silnost junakov i vzvišena narava predmeta brez umetne obleke ter opisa zanimanje in najtoplejše sočuvstvovanje.

Bajka o smrti.

Nad zemljo prostrano je plavala smrt,
 priplula v pustinje peščeni je vrt.
 Tam v mraku mladenič je legel na tla,
 na potu ustavila noč ga temná.
 Stopila v puščavi k mladeniču smrt,
 da odvede v nejasni ga Hadesa vrt.
 Poslednjič je jeknil mladenič bolnó:
 »Aj pusti mi, žena, življenje mladó!
 Saj radi te sprejmejo stari ljudje,
 v bolestih si tvoje rešitve želé!«
 Odletel duh njega je v Hadesa vrt,
 nad zemljo prostrano odplula je smrt. —

*

Na postelji ječal je starec bolan:
 »O, kdaj, smrt, že vendar mi pride tvoj dan!«
 »»Le čakaj še, starcc, tri dolge noči,
 ker meni nocoj se še daleč mudi:
 tam daleč zaljubljen par srečno živi,
 nocoj moram streti njegove vezi.««
 In dalje smrt v nočno odpluje temó,
 na postelji starec zdihuje bolnó . . .

J. Hacin.

I. E. Rjepin.

Spisal Peter Žmitek (Peterburg).

podablajoča umetnost je med našimi brati Rusi v zadnjih desetletjih napredovala tako krasno in vsestransko, da smemo po vsej pravici govoriti o ruski umetnosti; zakaj ta umetnost je organski del ruske narodne duše, je bistven del ruske narodne individualnosti in naravna posledica ruske narodne kulture.

Ruski umetniki, arhitekti, slikarji in kiparji — so znani že po vsem kulturnem svetu. Kateri izobraženec še ni slišal n. pr. vsaj imen: Vereščagin, Vasnecov, Makovskij, Antokolskij, Ajvazovskij, Ries in Rjépin?

Da, Rjepin! Kadar se naštevajo imena najslavnejših ruskih slikarjev, mora se vselej izgovoriti tudi ime Rjepin. Ni je večje umetniške galerije na Ruskem, v kateri bi ne bil zastopan Rjepin. Pa tudi na velikih umetniških razstavah najdeš skoro vsakikrat Rjepina. To ime je eno najpopularnejših na Ruskem. S tem imenom je vobče zvezan pojem narodnega, pristno-ruskega umetnika-slikarja.

Letos je praznoval Rjepin petintridesetletni jubilej svojega umetniškega dela. Naj torej narišem čitateljem »Ljublj. Zvona« duševni portret Rjepinov v velikih konturah. Naslikati popolno sliko njegovo — to bi se reklo: napisati o njem celo knjigo. Take knjige bi vam jaz ne mogel napisati. Moje orodje itak ni pero, nego čopič.

*

Ilja Jefimovič Rjepin se je porodil leta 1844. v malem mestu Cugujevu v harkovski guberniji. Že izza otroških let, ko dečki tako radi igrajo šumne vojaške igre, so ga bolj veselile mirne zabave sestrá in njih tovarišic. Večkrat jim je izrezával razne papirnate figure, modeliral jim iz voska konjičke z grivami in repi ali jim risal, kar mu je prišlo na misel.

Njegovi roditelji so bili ubožni. Oče, podčastnik, mu je zgodaj umrl ter ostavil mlado vdovo z več otroki v veliki revščini. Mati, učiteljica, se je trudila, da bi jim preskrbela vsaj najbolj potrebnega; tudi prihodnjega umetnika je vzgojevala. Potem ga je oddala dijakonu v pouk, a od njega je vstopil v tedanjo čugujevsko topografsko šolo, katero pa so zatvorili, ko je štel šele 13 let, in tako se je končalo rano in skromno obrazovanje Ilje Jefimoviča. V tem času je

prešel deček od kopiranja gravur k risanju portretov svojih sorodnikov in znancev. Ko se je zatvorila topografska šola, treba mu je bilo pomisliti o nadaljni usodi. Začel se je učiti sistematičnega risanja in slikanja pri tamošnjem slikarju ikon, Bunakovu, od katerega si je pridobil tehniško znanje. Dasi še deček, vendar je že slikal marljivo pri Bunakovu. Ko je imel 16 let, je dobival Ilja Jefimovič včasih majhna naročila za portrete in slike z gravur, katere so kupovali tamošnji trgovci z veseljem po 5 rubljev kos. Glas o njegovem slikanju in njegovi nadarjenosti se je razprostrl kmalu ne le po čugujevski okolici, nego tudi po sosednji voroneški guberniji, odkoder so ga povabili, da bi jim slikal cerkvene slike. Dasi za majhno plačilo, vendar je slikal z veseljem točno. Hrepenel je le po umetniški dovršenosti.

Posreči se mu zaslužiti vsled nekega naročila celo 50 rubljev, s katerimi se je napotil na davno zaželjeno pot. Dne 1. novembra leta 1363. je vstopil Ilja Jefimovič prvikrat v prostore risarske šole »Društva za pospeševanje umetnikov« v Peterburgu. Prvič so se mu otvorila vrata k istinitemu umetniškemu življenju in ta dan prišteva Ilja Jefimovič najznamenitejšim v svojem življenju. Črez pol leta (1. januarja 1864.) je postal I. E. Rjepin slušatelj akademije umetnosti.

Leta, ko se je učil Ilja Jefimovič v akademiji, so bila ravno za časa velikih reform carja »Osvoboditelja«, Aleksandra II. To so bili časi oživljenja narodne samozavesti, živega napora k izučevanju samega sebe. Povsod se opazujejo v tej dobi novi energični koraki k napredku. Ljudje niso več dremali pri knjigah, ne mislili le na imenovanja in diplome, nego silili k prosveti, znanosti, k široki društveni delavnosti. Taka društvena svobodnomiselna delavnost se je porodila tudi v umetniških krogih, dasi malo pozneje. Pod takim vtiskom je protestirala cela družba mladih umetnikov v akademiji umetnosti proti stari konkurzni navadi, a vsled nesrečnega izhoda protesta so vsi prostovoljno izstopili iz akademije ter se odrekli vseh akademiških pravic in imenovanj. Večina teh mladih umetnikov je ustanovila potem umetniško društvo »Peredvižnikov«, katero je postalo sčasoma važno za rusko umetnost, ker je dalo Rusiji zelo mnogo neminljivih imen in umotvorov. Namen tega društva je bil, izučavati in predočevati svojo domovino, naravo, zgodovinske dogodke in prosvetati provincijo z lučjo umetnosti. Umetniki so spoznali, da ni dovolj, če si osvoje tehniko in dovršenost, katera bi mogla dati umetništvu zadosti plodov; prepričali so se, da je umetniku neobhodno potrebna izobraženost, spoznanje življenja in ljudi.

V taki dobi torej je prišel Ilja Jefimovič Rjepin v Peterburg v akademijo. Poln življenja, občutljiv, občevalen mladenič je brzo posnemal to napredovahnje. Da bi postal samostójnejši, manjkalo mu je še vere v svoje moči in umetniške znanosti. To dokazujejo njegova prva pisma iz Italije, katera je pisal svojemu prijatelju - rokovoditelju V. V. Stasovu, ki jih je dal natisniti brez vednosti avtorjeve. Turgenjev je takrat pisal Polonskemu iz Pariza: »Rjepin bi ne hodil s tako povešeno glavo, ko bi bil popolnoma prepričan o samem sebi, in bi ne hodil za okusi in nazori svojega znanca«. Nedavno je dal Rjepin natisniti nekaj spominskih pisem z inozemskega potovanja. Posebno jasno se zrcalijo njegove misli v spisu »V obrambo nove akademije«, kjer govori zelo oprezno o novem gibanju v umetnosti in opravičuje nazore. Boji se, vsiljevati učencem svoje misli in nazore. Umetnost in vse, kar živi, se razvija in brez napredka ne more živeti.

Čeprav se je zanimal Ilja Jefimovič za samoizobrazbo, mnogo čital in se razgovarjal o literaturi in društvenih vprašanjih, vendar ni zabil najpoglavitejšega v akademiških uspehih. Iz ljubezni do umetnosti je izprevidel, da je potreba dovršiti, izobraziti svojo nadarjenost in tehniko; ni držal rok križem in zato je brzo dosegel v akademiji zaželjenih rezultatov. Že čez eno leto po vstopu v akademijo je dobil prvo svetinjo, a za časa, ko je dovrševal učenje v akademiji, je že imel vseh pet srebrnih svetinj, s katerimi so odlikovali tačas gojence za študije in kompozicije. Leta 1869. je dobil za sliko »Jobovi znanci« malo zlato svetinjo, s katero se je dajala pravica, vstopiti v konkurz za veliko zlato svetinjo, in pravica do ustanove za potovanje v inozemstvo.

Med konkurenčnimi slikami leta 1871. je obrnila nase splošno pozornost njegova slika »Vstajenje Jajrove hčere«. Za to sliko je dobil Rjepin veliko zlato svetinjo in naziv prvorazrednega ruskega umetnika.

Dasi je vabila zapadna Evropa mladega umetnika k sebi s svojim umetniškim bogastvom, vendar ga je bolj vleklo izpočetka potovati po notranji Rusiji, da bi izučil rusko narodno življenje ter rusko zemljo. Uspeh tega potovanja dokazuje popolnoma samostojna slika »Burlaki«, za katero je bil odlikovan leta 1873. s svetinjo »pour l'expression«. Ta slika predočuje »Burlake«, ki se napejajo z vso silo, da bi zvelkli navzgor po reki Volgi težko naloženo barko. Noge se jim vdirajo v globoki pesek. Vroče solnce, ki veselo obseva puste bregove te reke, pripeka neusmiljeno na neznane ruske mučenike,

vendar pa vlečejo težko breme in se pomikajo dalje, korak za korakom, vsi oblitni z vročim potom. Poleg vse različnosti tipov na sliki ni ne enega lepega obraza, sploh izbira Rjepin obraze z nekim posebnim duševnim izrazom, a ne zunanje lepote brez vsakega duševnega vtiska. Umetniku se je posrečilo, predočiti v potezah obrazov teh živih strojev duševno življenje.

V inozemstvo je odpotoval Rjepin pod vtiski umetniških tendencioznih vprašanj, katera so se bila vzbudila v šestem desetletju XIX. veka; zato se ni čuditi, če niso napravili nanj posebnega vtiska umotvori največjih mojstrov renesanse. Na popotovanju je obiskal Monakovo, v Italiji Benetke, Florencijo, Rim in Neapelj ter je ostal dalje časa v Parizu. Mislimo si lahko, da se je moral Ilja Jefimovič zadovoljiti v tamošnji umetniški sferi, toda mučilo ga je tako življenje; ni ga zadovoljilo v novih namerah ter se mu je začelo kmalu tožiti po domovini. Pariško življenje seveda ni ostalo brez sledu v umetniškem delovanju I. E. Rjepina. Svoje vtiske predočuje na dveh slikah, na sliki »Scena v pariški kavarni« (salon l. 1875.), kjer se čisto izraža njegovo psihološko opazovanje, ter na sliki »Gomila komunardov na pokopališču Père Lachaise«, kjer se je izkazal izvrstnega pokrajinskega slikarja.

Ko se je vrnil iz inozemstva, je postal eden najbolj marljivih razstavljalcev društva »Peredvižnikov«, katerega razstav se udeležuje še dandanes. V zadnjem desetletju preteklega stoletja je priredil samostojno razstavo, na kateri so se predočevale obiskovalcem poleg mnogih slik tudi skice, študije, akvareli, risbe itd.

Dasi je I. E. Rjepin dovršen umetnik, ki je dosegel široko evropsko znamenitost, vendar se še vedno marljivo trudi, da bi si razširil svoje umetniško obzorje. Da bi mogel bolj prečuvstvovati oblike, se vadi večkrat tudi v modeliranju iz ilovice. Znanih je več njegovih izbornih kipov.

Nikoli ne vloži Ilja Jefimovič v sliko ni najmanjših detajlov, dokler je ni izučil iz narave. »Kako mi je bilo težko, videti živo kri, neobhodno potrebno k sliki »Ubijstvo cesarjeviča sina Ivana Groznega«, in kako sem se razveselil, ko se je nepričakovano ulila kri iz nosa eni moji hčeri. Pomagati bi ji bil moral ustaviti kri, a zgrabil sem paleto in čopiče ter začel iskati tona krvi, primerjaje jo na kositer, in se trudil predočiti jo tako na platnu. Vsi pričujoči so bili razžaljeni in še sedaj mi ne morejo odpustiti tega postopka«, je govoril Ilja Jefimovič še pred dvema letoma. Na tak počasen način ustvarja torej Ilja Jefimovič svoje

umotvore; nekatere slika po nekaj let in jih ne odda poprej iz ateljéja, dokler sam ni ž njimi zadovoljen.

Rjepinu ne zadostuje iznajdena tema, katero je uvekovečil, da bi se dalje ne hotel brigati zanjo. Večkrat išče k že dovršenim slikam popolnoma druge dekoracije; sestavo, razsvetljava in ekspresijo ponavlja zopet in zopet, iznova vse prekomponira ali pa izpremeni le detajle in značajne poteze. To nam dokazujejo nekolikokratno ponavljanje in izprememba slik: »Procesija v Kurski guberniji«, »Čudodelna podoba«, »Duel«, ponavljanje tem »Nikolaja Čudotvorca« in »Zaporožcev«. Dasi je dosegel Ilja Jefimovič že visoko znamenitost, vendar še slika vedno tako vneto, da mu v tem lahko zavida marsikateri mlad umetnik, v katerem se je ljubezen do umetnosti šele vzbudila.

I. E. Rjepin je dovršil s svojo vztrajnostjo veliko število umotvorov. Razlikujejo se po raznovrstnih temah, toda vse so enako prekrasne v dovršenosti. Večina njegovih slik je dobro znana po vsej Rusiji ter zapadni Evropi, če ne v originalih, pa vsaj v kopijah.

Naj naštejemo v kratkem po kronološkem redu nekatere umotvore! Ti umotvori so: »Izkušnje« (l. 1877.), »Cesarična Zofija Aleksejevna« v Novodevičjem samostanu (l. 1882.), »Procesija v Kurski guberniji« (l. 1883.), »Nihilisti« (l. 1883.), »Nismo pričakovali« (l. 1884.), »Ivan Grozni ubije svojega sina«, »Izbiranje carske neveste« (l. 1885.), »Izprehod po južnem bregu Krima« (l. 1887.), »Vezanje šopka« (l. 1887.), »Sv. Nikolaj Čudotvorec« (l. 1888.), »Zaporožci« (l. 1880. do l. 1891.), »Čudodelna podoba« (l. 1893.), »Minin« (l. 1894.), »Duel« (l. 1899.) in »Poberi se od mene, satan!« (l. 1901.).

Poleg teh slik je dovršil Ilja Jefimovič tudi še mnogo izvrstnih portretov, med katerimi se vidi največ slavnih ruskih pisateljev, pesnikov, skladateljev in dr.

Na podlagi tega bogatega materiala se potrudim opisati Iljo Jefimoviča kot umetnika.

* * *

Še izza mladih let je Ilja Jefimovič z veseljem risal portrete svojih sorodnikov, a pri sliki sv. Simeona mu je bila že glavna naloga, izraziti mehko na obrazu svetnikovem. Iz tega izprevidimo, da ga je zanimal pri sliki pred vsem notranji izraz in značaj.

Pri slikanju portretov je njegova glavna naloga, izraziti poleg sličnosti duševno razpoloženje, katero vlada bolj v tej ali drugi

osebi. Njegovi portreti stoje na visokem umetniškem stališču in bodo važni tudi v prihodnosti za zgodovino umetnosti.

Večkrat slika Ilja Jefimovič portret kake osebe kakor z modela k sliki, katerega izučuje v raznih pozah pri raznovrstni razsvetljavi, v raznih izrazih obraznih potez ter jih uporablja za kako sliko. Večkrat študira kako popularno osebo. Pisatelja V. M. Garšina n. pr. je uporabil kot model k podobi cesarjeviča Ivana v sceni »Ivan Grozni ubija svojega sina«.

I. E. Rjepina zanimajo najbolj ljudje z duševnim izrazom, a sestav dekoracije uporablja le za popolnitev k tej ali drugi sliki, vendar pa vse naslika vedno realno, kar more doseči le izvrsten risar in kolorist.

Poln življenja in vtiskov sledi nehote za literarnim razvitjem družvenosti; to ga izpodbuja in kot pazljiv umetnik predočuje to na svojih umotvorih v temah duševnih izrazov. Ker mu je določila usoda, okusiti grenko realno življenje že izza otroških let, in je zgodaj izprevidel idealu popolnoma nasprotno zagnjeno stran življenja, joka in stoka: zato se tudi ni čuditi, da izraža kaj takega tudi na večini svojih slik. Pozneje pa se je tako realno življenje še bolj ukoreninilo v njem in ostal je odločen umetnik-realist. Zategadelj se opaža vedno tudi na njegovih idealno-religioznih slikah realnost, ker jemlje po navadi vse iz življenja. Umetniku realistu, kateri zapazuje nehote mračno, nasprotno življenje, ni mogoče drugače, nego da ga tako predočuje na umotvorih, a vendar to še ne priča, da ni sposoben, videti tudi takoimenovano svetlo življenje, in še ni dokaz, da je pesimist, kdor ni sposoben, spoznati lepoto življenja. Tudi se nahajajo slike Ilje Jefimoviča, na katerih vlada v uboštvu jasna zadovoljnost in veselje. Take so: »Večernice«, »Predstavljenje vladnih starejšin pri kronanju carja Aleksandra III.«. Ker se pa v ruskem narodu pripeti kaj takega zelo redko in navadno ljudstvo ni razvajeno, zato so pa take Rjepinove slike redke, katerih vsebina bi bila vesela. V večini označuje sam umetnik realno resnico narodnega značaja. Kaj takega se vidi že na prekrasni salonski sliki: »Izprehod po južnem bregu Krima«, na kateri predočuje Ilja Jefimovič sredi čarobne narave popolnoma nasprotno življenje tega nabrežja. Ilja Jefimovič je duševno še vedno mlad, lahko izraža vtiske svoje mladosti, veruje le čistim detinskim namenom s simpatijo in izkušnjo.

Na sliki »Nihilisti« vse le kar živi, s simpatijo in navdušeno poslušajo navzočni mladega govornika, ki jih izpodbuja s svojim go-

vorom. Mračno obsevajo to kompanijo čiste, žive ideje; zbrana mladež sedi pri čašah skromnega čaja v razvnetem razgovoru. S svojega sedeža je skočil razvneti dolgočasi govornik, z oživiljenim pogledom je pripravljen, braniti svoje besede s fizičnimi silami ter se boriti z oporekajočim mu nasprotnikom. Molče je vstopila pred njega najmlajša slušateljica. Po sili, celotnem vtisku in resničnosti se prišteva ta slika lahko najboljšim umotvorom tega umetnika psihologa.

Iz hrepenenja k popolnosti v svojih psiholoških opazovanjih se Ilja Jefimovič ne izogiblje, predočevati najvišje duševne izraze, toda ker se taki slučajji pripete zelo redko v navadnem življenju, obrača se rajši v zgodovino, iz katere jemlje splošno znane fakte.

Naj si ogledamo ta ali drugi umotvor Rjepinov, povsod opazujemo eno in isto nalogo v raznovrstnih sestavah in temah.

Po literaturi je Rjepin najbolj podoben znamenitemu pisatelju-psihologu grofu Tolstemu in ni se čuditi, da sta se tako tesno združila med seboj umetnika: pisatelj in slikar. Kolikokrat ga je predočeval Rjepin na raznih umotvorih, žanrskih in portretnih, skicah in akvarelih ter ga predočeval največkrat v njegovi najljubši priprosti delavni obleki »rubahi«!

Bržkone je vplival grof L. N. Tolstoj ogromno na Iljo Jefimoviča ter ga izpodbujal k raznim temam. Prvi vodi sedanje človeštvo kot veliki pisatelj, drugi pa uvekovečuje na slikah pojave življenja, a oba lahko postavljamo na enako visoko stopnjo.

Minejo leta in sedanji geniji, pojavijo se nova pravila življenja, katera se morebiti odvrnejo od predočevanja zunanjih faktov, toda ne izginejo duševne prikazni, ki jih uvekovečuje Ilja Jefimovič na svojih umotvorih. Umetniki pojdejo nemara po drugih potih, predočevalo se bode na druge načine, toda izrazi na slikah Rjepinovih ostanejo razumljivi in zanimivi tudi v prihodnosti, kakor so nam razumljivi umotvori Sofokla in Shakespeara.

Razumljiva ostane tudi ta lepota narave, množina zraka in svetlobe, ta kolorit, s katerim se odlikujejo umotvori Rjepinovi. Obrabljali bodo zmerom nase pozornost obiskovalcev galerij.

Ne bo več Rjepina, toda njegovo ime, zvezano z umotvori velikega umetnika, psihologa in realista, ostane neizbrisno v zgodovini slikarstva, posebno ruskega.

To bo v prihodnosti, a sedaj za časa 35letnega neumornega umetniškega delovanja želimo I. E. Rjepinu, da nam ga Bog ohrani še dolgo, da nam bo veliki umetnik mogel ustvariti še mnogo, mnogo znamenitih umotvorov!

S f i n k s.

Pred mano stojiš, oj Sfinks egipčanska,
 ki veke in veke kljubuješ nevihtam
 in gledaš vrvenje, drevenje sveta,
 krog tebe se himne vesele pojó:
 »Pregnane temine so časov nekdanjih,
 raduj se, ljudstva, in slavo zapojte
 nam, Muzam, ki luč smo prižgale sijajno
 in nočno temó razjasnile smo vam!«

In čuj, kakor grom nad pustinjo bobni:
 »Slepota, slepota, brezkončna slepota,
 nevednost, da eno sta noč ali dan,
 da večno atomi ostajajo isti
 in vsakemu trdno določen je pot,
 da eno so vsi, in slehern je eno,
 da eno sva Fidijev Cevz in jaz, Sfinks,
 da vse je minljivo in trajna le moč,
 ki vstvarja in ruši, da vstvarja na novo,
 ta moč, ki Ljubezen pravečna se zove!«

In tiha noč plava naprej nad pustinjo
 in Nila valovi skrivnostno šume;
 in njih šepetanje poslušam, poslušam,
 in v prsih se krči drhteče srce . . .

J. Hacin.

Na grobovih.

Megle težke, megle sive
 po dolini se podijo,
 v dalje daljne, nedogledne
 čez gore, čez plan hitijo,

V dalje daljne trepetaje
 spejo smrtne pesmi glasi
 in zvonovi vsi zvonijo
 tihotožno tam na vasi.

Dež z oblakov pada, pada
 tu na križe, na gomile:
 zdi se 'mi, kot tvoje solze
 bi na mojo dušo lile.

A. Gradnik.

Olga.

Odlomek iz prijateljevega pisma. Priobčil Fr. Dolinčan.

ed drugim si izrekel, prijatelj, v svojem zadnjem pismu tudi začudenje, kako sem mogel podleči taki ženski... Vsa čast toliki odkritosrčnosti in moje popolno priznanje! Hvaležen sem ti zanjo! Na prijatelja, ki govori o takih stvareh tako brez ovinkov, se smem gotovo vsikdar zanesti! Še nikdar nisem bil bolj prepričan nego zdaj, da ti srce res bije zame in da si res moj »z dušo in telom« . . . Zato ti pa tudi rad dam zahtevana pojasnila — kolikor je to pač v moji moči! . . .

Pred vsem je bilo napak, da sem ti poslal sliko njeno. Samo to, kar v človeku živi, mika, zato je iz mrtve fotografije nemogoče posneti, od kod tista moč, ki jo ima včasih kako bitje do nas. Ne da bi hotel reči s tem, da je ta Olga v resnici morda lepša nego na sliki! Nasprotno, slika je kolikor toliko idealizirana! . . . Njen obraz nikakor ni lep. Suhljat je, nekoliko črnkast, in potem še tisti prifrknjeni nosok njen! . . . Ne, klasično lepa ni, lagal bi, ako bi trdil kaj takega — in vendar, kak čudovit vpliv ima ne samo do mene, temuč do moških sploh! . . .

Kadar se prikaže na ulici, se vselej hipoma vse oživi! . . .

»Olga . . . Olga . . . Olga!« se čuje na vseh straneh. Kakor bi bila v celem mestu ena sama Olga! . . . In vse se suje in spogleduje in tisoč oči je obrnjenih nanjo! . . . Vse jo občuduje, a nobeden ne ve zakaj! . . . Moškimi zavre kar kri po žilah, kadar jo uzro; to se da iz njih pordelih obrazov sklepati. In nič jih ni sram, ustaviti se ter zijati za odhajajočo ali celo obrniti se ter pobirati stopinje za njo! . . . Toda če katerega izmed njih vprašaš, kaj mu ugaja na tej ženski, pogleda te topo in — ne ve ti odgovora! . . .

Jaz sem prepričan, da je marsikdo tudi sam zase že ugibal, kaj ga s tako neodoljivo silo vleče k njej . . .

So li mar nje oči tako zapeljive? . . . Nekaj posebnega so res tiste njene oči, to se ne da tajiti. Črne so kakor ogel in svetijo se tako skrivnostno kakor košček preperelega lesa, ki fosforiscira v nočni temini . . .

Toda take oči sem tudi drugod že videl! . . .

Ali pa je morda njena postava, njena rast, ki tako mika in podžiga? . . .

Njeni zunanjščini se ne da nič očitati, a koliko lepših stasov sem že opazoval pri ženskah! . . .

Potem pa njeno vedenje morda? . . .

Da, ko bi znal, kako vedenje ti ima! . . . V tem oziru se izpreminja kakor . . . No, nočem se poslužiti trivijalne primere! A skoro dvakrat ni enaka! Zdaj se ti drži resno in stopa tako ponosito in gravitetno kakor kaka madama, da bi človek padel na kolena prednjo ter povzdignil roke proti njej, zdaj zopet ti pleše in se suče kakor kaka vrtavka, da človek ne ve, kaj bi dejal . . . Včasih se ti drži jezno, včasih sentimentalno in otožno, da se ti skoro smili, včasih zopet se ti smehlja, kakor bi bila najbolj srečno bitje na svetu . . . Pa tudi stara se ti ne zdi dvakrat enako! . . . Danes bi ji prisodil trideset let, a jutri bi šel morda staviti, da jih nima nad petnajst! . . . Pa kako muhasta je! . . .

Zdaj ti kaže tiste svoje drobčkene zobke, ki se tem bolj bleste, ker obkrožajo njeno gorenjo ustnico majhne, a vendar vidne, temne brčice, zdaj zopet snežnobelega čipke svojega spodnjega krilca, ki ču dovito kontrastuje od črnega, baržunastega roba njene vrhne obleke — ali pa, če ji pride na misel, tudi svoje lepo oklikovane meče, pa bodi cesta še tako lepa in naj stopa po še tako skrbno pomečenem tlaku! Pri tej vročini, ki jo imamo zdaj, se zgodi večkrat tudi, da pride dekoltirana na ulico, in sicer tako, da ne vzbuja pozornosti samo pri moških, ampak celo pri ženskih! . . . Vse pa, kar stori, se ji čudovito prilega, in še nikdar nisem zapazil kaj pri njej, kar bi povzročalo kako nesoglasje, ali kar bi nasprotovalo dobremu okusu! . . . Največje ekstravagantnosti in ekstremnosti ti ve spraviti v prijetno harmonijo! Zapazil sem že često, da je drugim ženskam nekako merodajna, kar se tiče noše, in da jo posnemajo; toda malokje je tako umesten izrek kakor tukaj: »Si duo faciunt idem, non est idem!« Naj ti dene ona še tako zverženo stvar na glavo, stoji ji krasno! Druge se s takim pokrivalom samo smešijo! . .

Taka, vidiš, je ta Olga! . . .

Toda to vse še vedno ne pojasnjuje dovolj njene čudovite moči — in ti še vedno ne veš, kako je prišlo, da sem se jaz tako »črez ušesa« zaljubil vanjo! No, stvar se ne da tako lahko povedati!

Pred vsem te moram opozoriti na to, da moškimi ni tako lahko dostopna, kakor si morda misliš in kakor morda sklepaš iz tega, kar sem ti dozdaj povedal o njej. Ne, celó ravnodušna je videti napram prizadevanjem svojih nešteti oboževalcev. To je naposled tudi povsem logično! Kar se ti ponuja, te nikdar tako ne mika

kakor tisto, kar si moras šele priboriti! Baš to njeno svojstvo pa sem jaz kmalu izsledil in na podlagi ravnokar omenjenega logičnega zaključka sem zasnoval svoj — vojni načrt! Ko je vse drugo strmelo zamaknjeno vanjo, sem jo jaz ignoriral toliko časa, da sem razžalil njeno samoljubje, in glej, manever se je obnesel! Brez dvojbe ji je imponovalo to in kmalu sem zapazil — za take stvari je sto in sto znamenj — da simpatizuje z menoj! Priznavam pa naravnost, da bi bil jaz takoj drugače začel, ako bi bil uvidel, da na ta način ne bo uspeha, kajti blaznel sem zanjo, ti rečem, blaznel! . .

Kako sem prišel v ožjo dotiko z njo, je postranska reč, in oni moment, ko sem ji povedal, da brez nje »ne morem živeti«, nima nič tako karakterističnega na sebi, da bi bilo vredno opisavati ga. Vse se je zgodilo običajno in celo bolj vsakdanje, nego bi bil sam pričakoval! Pa tudi še iz nekega drugega vzroka ne govorim o tem. Bojim se, da bi potem še bolj ne zmajeval z glavo in da bi se še bolj ne čudil . . .

Toda tebe zanimlje, kolikor te poznam, moje razmerje do te ženske pred vsem s psihološkega stališča! S tega stališča je vsa stvar res veleinteresantna! In ker si ti do mene tako odkritosrčen, ti tudi jaz nočem prikrivati svojih misli, ki se me lotevajo včasi, tem manj, ker so me baš tvoje besede napotile k premišljevanju... A prosim te, da vzameš vse, kar ti povem, »cum grano salis«! . . To, kar ti razodenem zdaj, ni moje utrjeno prepričanje, to so le tako nekaki dozdevki! . . Skoro neumevno je, da se nam tako malokdaj posreči, dognati vzroke za pojave, ki jih opazujemo dan na dan! Naša bistrournost v resnici ni velika! . . Niti o tem, kar deluje v nas samih, si dostikrat ne vemo razlage! . . In tajiti se ne da, da je človek podvržen raznim zmotam! . . Zato so tudi naše sodbe glede žensk, ali bolje rečeno, sodbe o nas samih glede našega razmerja do žensk često povsem napačne . . .

Prijatelj, meni se vse tako zdi, da ni nedolžni pogled, ne ženska čednost in niti ne ženska lepota tisto, kar ima največjo moč do moškega, temveč ženska lascivnost! . . Tu mi ni v mislih lascivnost v skrajnem pomenu besed! Dovolj, da čutiš: ta ženska ima temperament, ima kri! . . Izdati ti mora, da ima želje, in to se zgodi lahko na sto in sto načinov! Ne, kake oči te gledajo, ampak kako te gledajo, na to pride! . . In to je odločilno, ne, kako lepa je ženska, ampak na kak način te dovede do zavesti, da je lepa! . . In toliko lepa je kmalu kaka ženska, da razvname — moško poželjivost! . . Vsa ljubezen naposled tudi ni nič drugega nego — poželjivost! . .

Le pomisli, prijatelj: ali te je nedolžen pogled kdaj zmedel tako, ali te je vzoren obraz sramežljive ženske kdaj del tako ob vso pamet, nego če si zapazil v pogledu ali v usnevu kake ženske, ki je morda manj lepa, nekaj hotljivega, izzivajočega? . .

In meni se zdi, da na tej moji Olgi vse izzivlje! . . Naj se ti drži resno ali žalostno, naj se ti joka ali smeje — njene oči iščejo nečesa, njeni pogledi koprne, vidi in pozna se ji na obrazu, da ji prsi polni vedno neko hrepenenje, hrepenenje morda po nečem negotovem, a vendar hrepenenje! . .

In to mika, to podžiga moške, podžiga tem bolj, ker je izbirčna, ker so njene želje nenavadne . . .

Ti misliš, da hočem peti s tem sebi slavo, a motiš se, ako ravno rad priznavam, da sem nekoliko ponosen na to, da nisem podlegel samo jaz njej, kakor se ti izražaš, temuč tudi ona meni, baš meni, prijatelj! . .

Sicer pa poudarjam še enkrat, da so vse to le moja domnevanja! . . Več nego mojih domnevanj ti nisem nameraval razkriti. . .

A zdaj vidim tvoj resni, v očetovske grbe zgrnjeni obraz in čutim, kako te mika, da bi me vprašal: »Kaj pa, če bi to ne bila samo domnevanja, kaj, če bi bilo res vse to, če bi bilo to tvoje trdno prepričanje — kake posledice bi to imelo? . .«

Nobenh — za enkrat! . . .

Zakaj tudi! . . Ljubim jo, ljubim goreče, strastno, ljubim tako, kakor sploh more ljubiti — moje srce! Pa naj jo pahnem od sebe, pa naj se ločim od nje samo iz tega vzroka, ker ne vem, zakaj jo ljubim! Ne, ne, ne, tako nespameten nisem, prijatelj! . . Dokler jo ljubim, je ne izpustim, in prav mogoče, da bo še moja žena! . .

Ti se zgražaš, ti se srdiš name? . .

Bodi vendar pravičen, prijatelj! . . Ali se v tem oziru moški sploh kaj razlikujemo drug od drugega? . . Ti, seveda, si pač nekaka izjema, vem dobro, da si idealist — toda takih izjem je malo! . .

Le premisli malo, prijatelj: kako pa to, da samuje toliko nedolžnih, toliko čednostnih in lepih deklet, pa da se tako lahko može — kokete? . . In če bi hotel vprašati nasprotno, kateri moški imajo največ sreče pri ženskah, kak odgovor bi dobil na to vprašanje? . . Ali mar takozvani moralni, takozvani korektni moški? . . Ah, kaj še! . .

Ne obsojaj me torej, prijatelj! . . Imej!rajši usmiljenje z menoj, če že ne moreš drugače! . .

Taki smo — navadni ljudje! . .

Homo sum! — To je moja tolažba! . .

Književne novosti

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. 231 str. Natisnil I. Lampret v Kranju. Cena elegantno vezanemu eksemplarju po 3 K. — Tisti slovanski listi, ki so do danes sploh omenjali naše izdaje, odobravajo moj način redakcije. Prepričan sem, da je sedaj, ko so nam pač znane vse poezije Prešernove, takšna enotna, harmonska izdaja namenjena tistim, ki hočejo samo uživati Prešerna, edino prava in — praktična.

Danes naj se dotaknem s par besedami nekega drugega, nemalo zanimivega vprašanja, tičočega se ureditve Prešernovih poezij.

Ruski učenjak in prevoditelj Prešerna, F. E. Korš, je zapisal v »Prešernovem albumu« na str. 810. naslednje tehtne besede: »Kako se morajo izdajati tisti pisatelji, katerih jezik se ne strinja popolnoma s sedanjim, vsebina pa je tako zanimiva, da neprenehoma vleče k njim bralce še danes? Po pameti je taka sodba naša: Takšne pisatelje, posebno tiste, ki so vredni, da se imenujejo klasiki, treba je izdajati vzpored po dvojnem načinu. Zaradi večine bralcev z vnajnimi izpremembami, ki se delajo samo zato, da bi oblika, kolikor je mogoče, ne motila veselja, ki ga provzročajo prednosti vsebine; ali te izpremembe ne gredo tako daleč, da bi škodile estetičnemu vtisku, razdejuje pravilnost in lepoto oblike. Zaradi učenjakov pa se izdajejo taki klasiki brez vsakih odstopov od originala, ker je težko služiti dvema gospodoma . . .«

Tako piše Korš. Njegove misli so zdrave, pametne.

Kadar bomo imeli Slovenci znanstveno akademijo — in to bo, bržčas o sv. »Nikoli« — takrat nam izdadó naši učenjaki Prešerna natanko po prvi izdaji iz l. 1847. To bo fotografsko veren ponatisk originala, po katerem bodo profesorji na bodoči ljubljanski univerzi — kdaj bo to? — predavali o Prešernu. Za učenjaške studije se ad interim dobí po raznih vseučiliških knjižnicah in tudi v ljubljanski licejski dovolj izvernih »Prešernov« iz l. 1847.

Naša izdaja pa seveda ni namenjena filologom, nego tisti Korševi »večini bralcev«, ki se zanima za poetični duh Prešernov, ne pa za njegove črke. Naša izdaja je estetiška, umetniška in zato popularna v dobrem pomenu besede. Saj takšne popularne izdaje so bile dosedaj vse Prešernove izdaje: Jurčič-Stritar-Levstikova, Fischerjeva in znamenita Pintarjeva, samo da se naša bistveno razlikuje od vseh dosedanjih po načinu redakcije.

Ne utegnem se početi z Levstikovimi popravki Prešernovega teksta v izdaji iz l. 1866. Ali eno stoji, in to je važno, namreč to, da je ravno ta Jurčič-Stritarjeva izdaja odprla Slovencem prvokrat oči, kdo in kakšen velik pesnik je Prešeren. K temu spoznanju je bil pač tudi veliko pripomogel Stritarjev krasni uvod. Slovenci so v tem izdanju lahko uživali Prešernovo poezijo, ne da bi jih bile motile nekatere anahronistne gramatične oblike iz prve izdaje (l. 1847.).

Prešernove znane, dandanes anahronistne slovnične oblike je s finim čutom popravil tudi prof. Pintar. Zato je tudi njegov Prešeren urejen za uživanje poezije, a ne za studije Prešernovih izvernih jezičnih oblik.

Jaz sem si bil vzel za podlago svoje redakcije izvirno izdajo iz l. 1847., katero imam sam. Za tiste pesnitve pa, ki so se ponatiskavale v takozvanem »dodatku«, bil mi je merodaven Pintarjev tekst, ker mi rokopisi, kolikor jih je še, niso bili pristopni. Glede tistih »posmrtnih« pesmi — iz dodatka — sem se lahko zanašal na g. Pintarja, ker vem, da se je z lastno mu akribijo ravnal natanko po manuskriptih.

Kakor g. Pintar, tako sem tudi jaz Prešernove gramatične oblike, koder je bilo treba, modernizoval. To so tiste »zunanje izpremembe« — kakor pravi Korš — »ki se delajo zato, da bi oblika, kolikor je mogoče, ne motila veselja, ki ga povzročajo prednosti vsebine«. Kjerkoli se torej nahaja kaka anahronistna jezična oblika, to se dandanes vse popravi z mirno vestjo. Vsaka očitvidno kriva oblika se sme popraviti, samo da ostane v tekstu ista beseda, ki jo je pesnik bil sam zapisal. V tem oziru sem bil stopil samo za korak dalje nego g. Pintar. Ker je n. pr. oblika: neiztrohnjčno (srce) kriva, sem jo popravil, kakor treba (neiztrohnelo), saj ve vsak nižegimnazijec, da intransitivni glagoli ne morejo imeti pasivne oblike. V pesmi »Spomin M. Čopu« ima Prešeren v 19. verz: »peró praznuvajoče«. Particip praznuvajoč je seveda nemogoč, nego edino pravilno je: praznujoč. Taka napaka ne samo da se sme, nego mora se popraviti! Da bi pa heksameter ne bil vsled krajše a pravilne oblike: praznujoče (pero) nepravilen, sem čisto z mirno vestjo podaljšal besedico pred v: popred — kar je isto! Besede Prešernove so ostale torej, dasi so korigirane, v bistvu iste; zmisel se ni izpremenil ni za las! V isti pesmi je v 2. verz. part. perf. pass.: vkrotčn kriv. Pravilno je vkročnu; zato se sme kaj takega popraviti.

V romanci »Hčere svet« sem zasledil v 4. verz. napako. V originalni izdaji stoji:

Ljubice pod okno dragi
pride marsiktero noč,
z deklico se pogovarjat,
dokler se napoči z or.

Stavek: »dokler se napoči z or« je nepravilen. Glagol napočiti ni refleksiven. Ne more se reči: »z or se napoči«, nego samo: »z or napoči«. Ne vem, je li Prešeren sam tako zapisal, ali mu je stavec pokvaril *ne* v *se*. V Pleteršnikovem slovarju je sicer poleg pravilnega napočiti tudi napočiti »se«, toda to je pač le redek lokalizem, ki v književnem jeziku nima veljave! —

V »Izgubljeni veri« sem popravil tudi Prešernov izraz bogstvo v pravilno obliko božtvo, ker je oblika bogstvo po slovenskih glasoslovnih zakonih absolutno nemogoča. Fonetično bi se morala beseda pisati pravilno: boštvo. Prešernove krive končnice pri stopnjevanih adjektivih, zvezanih s subst., n. pr. bolj*š* rabo (namesto: bolj*še* rabo), največ*š* hudo (namesto: največ*je* hudo), ter krive končnice participov, n. pr.: cveteč (namesto: cvet*o*č), dalje krivo obliko zdravljica (namesto: zdrav*č*ica) itd. itd. retuširal sem povsod, koder ni branila — rima. Če se mi je vtihotapila kje kaka nedoslednost, je kriv morebiti tudi drobn tisk, ki otežuje korekturo.

Najslabši jezik ima Prešeren v prevodu »Parizine«, ki je ostal torso. Ta prevod je že Levstiku delal sive lase. Prešeren je ustrelil tukaj veliko kozlov. Spijoč n. pr. namesto speč se ne more več pasirati. V 5. in 6. odstavku je

Prešeren prevajal izraz *die Schuld* z besedo »dolg« — kar je seveda nemogoče. Moralna »Schuld« ne more biti drugo nego »krivda«; Nемеc pa izraža moralni in denarni »dolg« z isto besedo *Schuld*. Kako se glasi ta izraz v angleščini, ne vem. Mislim, da je tudi g. Pintar nekoliko opilil »Parizino«; jaz sem šel dalje, ne da bi bil sprejel vseh Levstikovih predružačb. V naši izdaji je »Parizina« vsaj takšna, da se dá čitati. Pri tem prevodu uredniku ni treba biti preskrupuloznemu zastran piljenja, ker ni originalno pesnikovo delo . . .

Kar se tiče interpunkcije, se ravnam že od nekdaj po načelu, da morajo veljati v pesmih ista, iz naravne logike rezultujoča pravila kakor v prozi. Po tem načelu sem korenito uredil tudi Prešernovo interpunkcijo.

V estetiško ali umetniško izdajo tudi nikakor ne sodijo tisti brezštevilni akcenti, ki jih ima izvorna izdaja skoro na vsaki besedi (!). Zato sem akcente, ki samo motijo čitatelja, opuščal; pridržal sem samo najpotrebnejše. Pa še sedaj je naglasnih znakov brž preveč nego premalo . . .

Prigodnico »Hradeckemu« in pa »Uvod« h »Krstu pri Savici« sem uredil tako, da so razvidne tercine, ker se dotični pesnitvi v tej obliki lože čitata.

Nekemu recenzentu ni prav, da sem preuredil naslov Prešernovi knjigi. Da je bil zapisal pesnik sam na prvo stran: »Poezije doktorja Franceta Prešerna«, to je čisto naravno. Dandanes pa živa duša ne popraša po »poezijah doktorja Franceta Prešerna«, nego vsak Slovenec hoče imeti le — »Prešernove poezije«. Saj tudi nobeden Nемеc ne pravi: »Gedichte von Dr. Johann Wolfgang von Goethe«, nego le: »Goethes Gedichte« . . . »Poezije doktorja Franceta Prešerna« so za literarne zgodovinarje in učenjake, a »Prešernove poezije« so za njegove pesmi uživajoče čitatelje!

Tiskovne napake sem našel dozdaj samo naslednje: Na str. XXXVI. čitaj v 3. vrsti odzdočaj: »Kaj pa je tebe treba biló?«; na str. 1. mora stati v 2. verzu »gesla« za besedo upu vejica; na str. 58. mora stati v prvem verzu: vanjga; na str. 191. mora stati v zadnjem verzu: obupa; na str. 205. pa čitaj v predzadnjem verzu: trepeče (ne: trepeče). A. Aškerc.

Venec slovanskih povesti. VI. knjiga. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček 1902. — S to knjigo, ki obsega sama Sienkiewiczova dela, je pokazala »Goriška tiskarna« iznova, da razume potrebo časa. Sienkiewicz ni le eden prvih sedaj živečih slovanskih pisateljev, temuč eden prvih pisateljev svetovne literature sploh. Njegovo ime se s spoštljivostjo imenuje po vsem izobraženem svetu, s svojo genialnostjo se je popel Sienkiewicz do ugleda in veljave celo pri narodih, ki zaradi prebogatega lastnega slovstva le malokdaj začutijo potrebo, seči po delu kakega tujega pisatelja. Da se je poskušalo v novejšem času tuintam izpodkopati njegovo slavo, kaže samo, da ima mnogo zavidljivcev, a to dejstvo je zopet le dokaz, da je v resnici velik . . .

Kakor znano, so hoteli nekateri izpričati, da njegov veliki roman »Quo vadis?« ni izvorno delo. No, če bi bil Sienkiewicz Slovenec, bi mu naši kritiki očitali nemara, da tudi glede oblike in umetniškega izvajanja nima nič »samosvojega«. Sienkiewicz se namreč ne drži trdno nobene slovstvene smeri, pri njem ni nič stereotipnega, iz njegovih del nam zvone, če se hočemo tako izraziti, vse mogoče umetniške struje.

Pri nas, ki sklepamo tako radi iz vsebine kakega leposlovnega spisa na značaj pisatelja, na njegovo »vernost« in »nevernost«, na njegovo »moralnost« ali nemoralnost — pri nas, ki ne vemo, da je umetniku na voljo, dano, lotiti se kateregakoli predmeta, ne da bi se moral identifikovati s tem kar nam podaja, in ne da bi imel kdo pravico, podtikati mu ta ali oni namen — pri nas, ki ne vemo, da se mora tudi v prozi — podobno kakor v poeziji v ožjem pomenu besede — oblika kolikor toliko prilagoditi vsebini, bi smatrali to bržčas za kak nedostatek.

No, Sienkiewicz niti enakega jezika ne piše povsod, pri njem se tudi jezik in slog ravnata po vsebini umotvora, po značaju oseb, katere nam predstavlja, po času, v katerem se gode njegove povesti. A baš ta razlika je tisto, v čemer se kaže pisateljeva univerzalnost in kar vzbuja pred vsem naše občudovanje. Kakor le malokateri pisatelj se zna Sienkiewicz poglobiti v življenje raznih dob človeške zgodovine, kakor le malokdo zna on razgrniti značilne poteze različnih stoletij, dati vsaki svoji povesti oni okvir, ki se ji edino prilaga, ter vzbujati v čitatelju pravo in pristno občutje . . .

Skrajni čas je, da se i mi Slovenci vsestransko seznamimo s Sienkiewiczem, in naravnost domoljubno delo se mi zdi, da nam podaja »Goriška tiskarna« toliko tega znamenitega pisatelja, na katerega smemo biti kot Slovani po vsej pravici ponosni tudi mi Slovenci.

Izmed treh povesti, ki jih obsega najnovejši zvezek »Venca«, je zadnja: »Poroka po pomoti« morda najbolj zabavna, toda najmanj globoka. Nje veljava tiči v tem, da nam podaja v njej pisatelj pristno in veleznačilno sliko iz ameriškega življenja. S to sliko nam je Sienkiewicz pokazal, kako daleč sega njegovo poznanje človeških razmer in kod vse je opazoval življenje.

V prvi povesti (»Črtice z ogljem«) pa nas seznanja pisatelj pač z nižjimi sloji svojih ožjih rojakov. Končuje se povest navzlic veselemu tonu, s katerim se pripoveduje, s pretresljivo tragiko. Da, način, kako Repa zvrši svoje grozno dejanje, hladnokrvnost, s katero pobije svojo ubogo ženo, ki se je — in naj se čuje to še tako paradoksnost — iz gole ljubezni do njega vdala drugemu, osupne nekoliko. Za hip se zazdi človeku, kakor bi bilo kaj takega nemogoče, toda če se vse natanko preudari, se kmalu dozna, da strašni čin ni v neskladju z značajem storilčevim. Bolj iz neke vrste fanatizma izvira to dejanje nego iz globokosti moralnega prepričanja, a kar je najčudnejše — Repa nam navzlic temu vzbuja usmiljenje in sočutje . . .

»Ta tretja« je povest iz umetniških krogov. V tej povesti je Sienkiewicz bolj subjektiven nego v ostalih dveh. In to je povsem naravno. Tu je imel priliko, povedati lastno mnenje, ki ga ima o umetnosti. Misli, ki jih izraža v tem oziru, so ravno tako jasne kakor duhovite.

Vse tri povesti pa se odlikujejo po prekrasnem humorju, po onem pristnem humorju, za katerim ne tiči prav nič tiste zoprne prisiljenosti gostilniškega dovtipa, po humorju, ki se pojavlja kar sam od sebe ter vre kakor bistra studenčina na dan . . .

Jezik v prevodu bi si želel jaz semterja pač malo boljši. Če je prelagatelj pogodil napram izvirniku vselej pravi izraz, nisem zasledoval. Včasih napravlja vtisk, kakor bi temu ne bilo tako. Zdi se tudi, da se pazi na tiskovne hibe premalo vestno. — Knjigo že zaradi njene slovanske vsebine toplo priporočamo našemu občinstvu.

Dr. Fr. Zbašnik.

F. S. Finžgar: »Divji lovec«. Narodni igrokaz s petjem v 4 dejanjih. Ljubljana 1902. — To znano narodno igro, ki je bila sprva natisnjena v »Domu in Svetu«, je izdal sedaj pisatelj v posebnem pretisku. V bistvu je drama takšna, kakršna se je z uspehom igrala v lanski sezoni na ljubljanskem odru, samo tuptam je Finžgar kaj opilil in preuredil. O igri sami smo pisali takrat, ko se je bila uprizorila prvič (glej »Ljubljanski Zvon«, letošnji letnik, str. 282.), zatorej nam sedaj ni treba več pisati o njej. Finžgarjev »Divji lovec« zasluži po pravici naziv narodnega igrokaza, to se pravi ljudskega igrokaza, ker je dobro zadeta slika iz življenja našega ljudstva na kmetih. »Divji lovec« se uprizarja sedaj tudi že po raznih čitalniških odrih ter tako vzbuja z Govekarjevimi »Rokovnjači« in »Desetim bratom« vred med našim ljudstvom zanimanje za dramatično umetnost.

A.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: 1. Rad, knjiga 148., (razredi filologijsko-historijski i filozofijsko-juridički) ima nastopno vsebino: Jezične osobine u kotaru karlovačkom. Od R. Strohala (Svršetak). — »Pjerin« Marina Držića. Od Pere Budmana. — Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva. Od dra. Milivoja Šrepela. — Rad dra. Jovana Subotića na školskoj knjizi. Od Gjorgje Magaraševića. — O genealogiji Držića. Od Nestora Petrovskoga.

2. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, urednici dr. T. Maretić i dr. D. Boranić, obsega Maretićevo razpravo »Stajaci brojevi u narodnoj našoj epici« in nastavek Lovretičeve slike »Otok (u Slavoniji), Narodni život i običaji.

Poleg Budmanove razprave, ki kaže, da je Držić za osnovo svoje komedije »Pjerin« vzel Plautove »Menaechme«, nas osobito zanima činjenica, da je bil sigetski junak do Jelačića hrvatski umetni poeziji to, kar je bil narodni kraljević Marko.

Z zadovoljstvom naznanjamo publikacije jugoslovanske akademije, a obžalujemo, da se ideal, ki ga znači ta naslov, tako malo uresničuje; zakaj mi Slovenci, del Jugoslovancev, ne podpiramo akademije ne duševno ne gmotno; niti enega Slovenca ni med predplatitelji.

Dr. Fran Ilešič.

Matica Hrvatska. Vjekoslav Klaić. Krčki knezovi Frankapani. Knjiga I. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (Od godine 1118. do godine 1480.). Sa 41 slikam i rodoslovnom tablom Frankapana. Zagreb 1901. Izdanje Matice hrvatske. 8°. VII+352 str. Profesor V. Klaić in njegova založnica Matica hrvatska sta nedvojbeno ustregla čitajočemu občinstvu hrvaškemu z delom, ki mu prikazuje eno najimenitnejših plemenitih rodov, ki se je odlikovala po svojem bogastvu, vplivu in politični važnosti v zgodovini hrvaški. Obširno je popisano ogromno vladanje teh knezov, ki je v 1. polovici 15. stoletja po smrti bana Nikole Frankapana obsezala skoro vso tedanjo deželo Hrvaško. Tretji del govori o krških knezovih Frankapanih kot baronih hrvaško-ogrskih do izgube otoka Krka. (Str. 161.—293.) Škinelina loza propada. V tej dobi se dviga sila in ugled te porodice, ki stopa v zvezo z nemškimi rodbinami (n. pr. s celjskimi grofi) in italijanskimi (s Carrara v Padovi), stopa v zvezo s Habsburžani. Njegovi člani opravljajo službo bansko.

Dr. Stjepan Gjurašin. Ptice. Prirodopisne i kulturne crtece. Dio drugi. Sa sedamdeset i dvije slike i kazalom imena ptica za oba diela.

Zagreb. Naklada Matice hrvatske. 1901. 8°. 369 str. — Knjiga se odlikuje kakor prejšnji del s svežim in zanimivim pripovedovanjem, ki se bode vsakega čitatelja ugodno dojmilo. Vsečina je zajeta iz najboljših virov. Najzanimivejše so seveda kulturne beležke, popis lova, zgodovinske črtice, n. pr. o sokolarstvu, o golobih pismošneh. Vsaka ptica ima zabeleženo poleg hrvaških in slovenskih imen tudi latinsko in nemško ter večinoma tudi italijansko *R. Perušek*.

Пјесме Авда Хасанбегова Карабеговића. Београд. 1902. (Pjesme Avda Hasanbegova Karabegovića. Belgrad 1902.) — V srbsko-hrvaški literaturi srečavamo čimdalje več pisateljev islamske vere. To je veselo znamenje. In imena, ki zastopajo moderno pesništvo, so na dobrem glasu. Mirza Safvet beg Bašagić-Redžepašić ter Riza beg Kapetanović-Ljubušak n. pr. sta objavila že vsak svojo zbirko pesmi. Najmlajši srbsko-hrvaški pesnik musliman pa je prerano umrl Hercegovac Avda Hasanbeg Karabegović, čigar pesmi je izdal njegov pobratim Svetozar Džorović. Na smrtni postelji je bil poslal Avda Hasanbeg svojemu pravoslavnemu prijatelju Džoroviću svoj rokopis, a pesnik sam je umrl, šele 22 leten, poprej nego so zagledale njegove pokizije beli dan. Avda je nežnočuteč lirik. Pesnim se pozna, da so potekle iz mladega srca. Veliko med njimi je začetniških. Ali v zbirki najdeš stvari, ki pričajo o pravem pesniškem geniju. Skoro tretjina vse zbirke ima trajno ceno. Avda Hasanbeg rad filozofuje o raznih vprašanih življenja, zato je napisal več takozvanih reflektujočih pesnitev. Tudi trije prevodi so v njegovem zborniku; prevedel je namreč iz slovenske literature pesnitve: »Osvoboditeljica sužnjevas«, »Večna luč« in »Jaz« našega urednika.

Avda Hasanbeg pripada tistim literatom muslimanske vere, ki se očitno priznavajo za Slovane. Hasanbeg je moral ravno zaradi svojega srbskega mišljenja mnogo bridkega pretrpeti od svojih sovornikov, kateri ne znajo ločiti vere od narodnosti, kateri se samo zato, ker so muslimani, rajši prištevali Turkom. Kako težko pa je muslimanskemu Slovanu ločiti vero od narodnosti, o tem priča ravno Hasanbeg sam! Čeprav sam pravi v neki pesmi, da je Srb, vendar tiči tako globoko v svoji orientalski zmoti, da poje tudi himno — sultanu Abdul-Hamidu (!), katerega je že rajni Gladston imenoval največjega morilca 19. stoletja. »Slovan« Hasanbeg opeva turškega sultana, ki preliha kri slovanske raje! Kakšna, res, krvava ironija! Pa, ker je sultan iste vere kakor pesnik Avda Hasanbeg, zato opeva »zmagovitega« — nad slovansko rajo zmagovitega! — kalifa! Daleč »smo« še, daleč v srednjem veku tam doli v Bosni in Hercegovini!

A. A.

Jan Rokyta: »Viděl jsem duši ženy . . .« Knjiga pesmi, izdal pisatelj Adolf Černý, urednik »Slovanskega Přehleda«, v Pragi. 1902. Cena 1 K 50 h. — Znani nam urednik g. Adolf Černý je izdal označeno knjigo kot peto zbirko svojih pesmi. Pred njo so izšle: »Když se připozdívá« (1897), »Světla a bludičky« (1898), »Lilie z Tvých zahrad« (1899) in »Lekniny na hlubinách« (1900). Sedaj izdana knjižica ima dedikacijo »Tobě ženo mých snů!« S tem je tudi označena vsečina: pisatelj nam podaje nežno liriko, pevano v slavo njej, ki si jo je izsanjal. Sanje njegovega snu, beli metulj, bela lilija, labod mu je žena njegove ljubezni, in že počuti, da mu zarašča belo cvetje vse, kar je bilo nekdanj zlega v njem. Vsa knjiga: »Viděl jsem duši ženy« je ena sama velika himna na žensko dušo, na tisto, kar je poetičnega v ženski naravi, kar je večno žensko in kar nas zato povzdiga. V teh pesmih ni ne sence kakega pesimizma,

kake ironije; vse je apoteoza ženstvenosti. Črnega poezija je polna tople miline, mehka je in muzikalna. Sreča in radost mu polnita dušo in glasno pojo strune njegovih čutov. Njegova v sreči spesnena lirika je niz lepega in nepri-siljenega. Intimni svoji liriki zna podati Černý vsekdar lepo situacijo, slikovite obrise široke narave v mnogovrstnih njenih oblikah in učinkih.

Dr. Vladimir Foerster.

M. Zdzichowski: Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX. W Krakowie, czcionkami drukarni »Czasu«. 1902. 217 str. 8°. Odbitka z »Przeglądu Polskiego«. Nakladem autora. — M. Zdzichowski, vseučiliški profesor v Krakovu, je v razvoju poljskoslovanskega vprašanja velezanimiv pojav. Pri nas na jugu je širšemu občinstvu najbolj znan s časnikarskih shodov, dubrovniškega (1901) in ljubljanskega (1902). Prof. Zdzichowski je predsednik krakovskega »Slovanskega kluba«. On želi zlasti premostiti vsemu slovanstvu nevarni prepad ruskopoljski. Rus Kulakovskij nam je podal temeljito delo »Ilirizm«, a Poljak Zdzichowski je iz tega in drugega gradiva v obliki duhovitih esčjev povzel pojme, ideje. »Novih posameznosti hrvaški čitatelj ne najde v mojem delu, novo je le stališče avtorja kot Poljaka«, pravi Zdzichowski sam (216). Činjenica je, da med svetom germanskim in slovanskim zija širok prepad (214). Kaj naj počnemo s kulturo, z zapadnoevropsko kulturo? Ali je bolje, jo porušiti in na njenih razvalinah ustanoviti nov red ali pa jo popraviti, poplemeniti? V prvo smer je to pitanje v dobi romantike razvijal Lermontov, v drugo — poezija poljska; prvo filozofijo, ki je revolucionarna, zastopata najbolj prosvetljena predstavitelja duha ruskega, velika, a med seboj si tako neslična anarhista — Hecren in Tolstoj, za drugo pa so goreli poljski pesniki (na pr. Mickiewicz). Vzporejajoč najznamenitejše duševne proizvode poljske in hrvaške (Mickiewiczza, Krasinjskega, Vraza, Mazuranića, Preradovića), je uvidel posebno sorodstvo teh dveh narodov, samo Hrvati v svoji manjši zgodovini doslej niso mogli popolnoma razviti svojih moči. Ilirizem je v srcih hrvaških in slovenskih rodoljubov vnel ogenj vere v poslanstvo naroda, otvarjajoč pred malo Hrvaško široko obzorje zedinjenega južnega slovanstva (24 in 70), in to mu je dalo nesmrtno moč. Vraza je očevalo vseh obupov in blodenj in mu ohranilo to srčno ravnovesje in plemenito sigurnost samega sebe, ki so jo na njem občudovali prijatelji (72). Njegove »Djulabije« so pesem o sili ideje, ki družijo južne Slovane s skupnostjo teženj. Mažuranića znači vnema človeka, ki si je siguren zmage, ki jasno zre v bodočnost, ki ve, da je na dobri cesti, a si je obenem v svesti truda. Preradovićevo dela prešinja vznesena vera v ljubezen, ki ureja svet, v večnost ideje v menjajočih in izpopolnjujočih se oblikah, njegovo življenje pa čistost ljubezni osebne in ljubezni do domovine, in ta čistost je potekla iz globoke religijnosti V Šenojevem »Karamfilu sa pjesnikova groba« prisegata mlad Slovenec in Hrvat na Prešernovem grobu vernost in ljubezen narodu, zamenivši kult Schillerjev s kultom Prešernovim. Schiller in Prešeren! (Prim. moj spis »Prešeren in slovanstvo« zlasti na str. 43.)

Redko sejani so med Slovani možje kakor Zdzichowski, ki bi temeljito poznali slovstva drugih slovanskih plemen. Radi tega pa plava tudi po nejasnem slovanska ideja. Delo Zdzichowskega je veličastna slika slovanskega vprašanja in je zbudila na Hrvaškem občo pozornost. Ako me ne prehitijo Hrvaška, ga poslovenim.

Dr. Fr. Ilešič.

Vekoslav Kukovec: — Narodno gospodarstvo. Celje 1902. Natisnil Drag. Hribar. Cena 60 stotink. — Mladi pisatelj Kukovec je resen mož, poln resničnega rodoljubja in trdnega prepričanja. Lotil se je jako važnega predmeta, narodnega gospodarstva. Poučiti hoče naše ljudi, kako važno je to vprašanje za obstanek vsakega naroda, kakor posameznika ter posameznih stanov. V pričujoči knjigi govori Kukovec o ščedljivosti in zapravljenosti, o tem, kako daleč sega ščedljivost, kako naj se vadi ščedljivosti mladina, in končno razpravlja o razumnem gospodarstvu. Kujigo priporočamo, da se razširi med našim ljudstvom; to utegne donesti več dobička nego kake puhle politične fraze.

»Novi akordi.« II. letnik, 3. številka. November. — Ena skladba je v tem sešitku, ki vzbuja pozornost in ki ima res nove akorde, nove misli, da jih je muzik upravičeno vesel. Dr. Gojmira Kreka slavospev za en glas je to, vglasbenje nežne Kettejeve pesmi: »Zaprta so njena okenca«. Pesnikove besede in skladateljeva muzika se spajajo v eno; duša, ki se zrcali v Kettejevih stihih, najde odmeva pri skladatelju, ki udari v strune, da ponovi le še glasneje in učinkljuje, kar ga je razvnelo. Hvaliti je tudi Josipa Ipa vca čveterospev »Imel sem ljubi dve«, učinkljivo, lahko in interesantno pisano skladbico, ter Rista Savina »barkarolo« za klavir, ki priča o spretnosti pisave o dobrem znanju klavirskega skladanja. Emila Adamiča klavirski skladbi »Spominski list« ni, žal, moči tega priznati. Priprosta je dr. Benj. Ipa vca »romanca« iz opere »Tičnik«, pošteno občutena. Ivan pl. Zajc je vglasbil latinski »Pater noster« za en glas, gosli in harmonij ali klavir. Poznejšega Verdija akordi zvene iz te skladbe, a ne njegova moč. Vilko Novak je poslal moški zbor »himno«; želi si biti efekten, ni pa izviren. Pridejana je h koncu Julija Junekca rezka »mazurka« za klavir.

Dr. Vladimir Foerster.

»Maričoni.« Lirska opera u 3 čina. Spjevao M. S. Uglasbio Srečko Albini. Zagreb 1901. — Novembra je uprizorila naša opera novo tridejansko opero mladega hrvaškega skladatelja Srečka Albinija. Radi tesnega prostora ne navajamo vsebine libreta ter preotrimo rajši natančneje glasbo v operi. Miloglasna, izrazna melodika, zdrava ritmika in jasna, kratka pa jedrnata oblika vseh točk dela, ki nima preobširne osnove, so nedvomne in gotove vrline v »Maričoni«. Zlasti melodika je dokaj razvita in uveljavljena v skladateljevi umetnosti, ki je v njej ustvaril nekatere jako simpatične momente, izmed katerih omenjamo pred vsem lepo pesem Katushe: »Ta tako u me nema blaga« in sentimentalni spev Cvieta: Iz srca moga ode pokoj moj«. Najlepša točka opere pa je brez dvoma dvospev Maričoni z Grenadieuxem, ki je poln globokih in iskrenih čuvstev ter vršiči v močni gradaciji. V teh nekoliko omenjenih taktih, po teh nekoliko iskrenih tonih, ki so izniknili iz skladateljevega srca, smo spoznali njegovo obilno kompozicijsko nadarjenost, ki opravičuje za prihodnost k lepim nadam.

Škoda, da se skladatelj ne oprijema ne po obliki cele opere, ne po vsebini povsod čisto umetniške, moderne, napredne dobe. Njegovo delo sodi po svojih zaključenih glasbenih točkah k predwagnerjevskim vzorom. Po vsebini je odkrit pristaš stare (semintja novodobne) italijanske opere, obenem pa je

uporabil v svoji operi nekoliko narodnih pesmi tako hrvaških kakor slovenskih. Da se nagiblje k starim vzorom operne skladbe, s tem nas je toli nadobudni skladatelj močno iznenadil. Ali mu mar niso znane napredne in sedaj docela uveljavljene težnje Wagnerjeve, vsled katerih je tako stara operna oblika, kakor tudi absolutna melodija italijanske in francoske opere malodane zadobila smrtni udarec? Doba Bellinijeve in Boieldieujeve slave je že zdavnaj minula in poskusi raznih današnjih Mascagnijev za osvečenje slovesa nekdanje italijanske opere so se pa izjalovili. Danes žari modernemu opernemu komponistu le eno solnce, samo en sijajen vzor — veliki Wagner — in edino od tega je možno izhajati modernemu opernemu komponistu ter si odpirati, v kolikor mogoče, svojo pot. Ni dvoma, da je vse to skladatelju kakor opernemu kapelniku, g. Albiniju, znano, ali v tem slučaju pomeni to, da se izogiblje glasbenemu napredku, precejšen kos poti nazaj ter se da raztolmačiti edino s tem, da hoče puhle zunanje uspehe, kar pa bi sila malo svedočilo o idealnih umetniških težnjah njegovih. Večna škoda bi bila za mladega umetnika, ko bi žrtvoval svoj talent samo hipnim uspehom, dočim daje prirojena dispozicija njegova najlepše upe za istinite notranje uspehe, ki pa jih je možno doseči le po vestnem proučevanju izpričanih vzorov.

Jako so nas osupnile nekatere banalne točke opere, ki so dodobra podobne običajnim kupletom (zbori: »Oj molimo vas, molimo vas,« ali: »Složno, oj složno, brača sva,« ali pesem: »Za ljubav pravu« in še več drugih.) Čiščenje okusa na klasičnih vzorih, razločevanje pristne, čiste umetniško-glasbene krasote od brezpomembnih, banalnih public bodi skladatelju neogibno potrebna dolžnost.

Čuli smo tudi znatno število močnih reminiscenc, ki se jim do neke meje ni izognil skoro nobeden komponist-začetnik, vendar toliko rigorozen mora biti vsak ustvarjajoči umetnik, da se na njegovem umotvoru ne zaznavajo naravnostni vplivi. Primeri motiv, ki je identen Schumannovim »Waldscenen« št. 6, s pesmijo: »Ja voljan sam pomoči«.

Instrumentacija je preprosta, toda semintja dovolj duhovita. Natančnejšje izdelanje bi jako koristilo operi.

Veselim se, da bomo v kratkem slišali zopet kako novo operno delo mladega skladatelja, ter se nadejamo obenem, da nas na temelju izkušenj, pridobljenih v tem delu, iznenadi z dovršenejšim umotvorom, očiščenim pomanjkljivosti tega opusa, ki ga smatramo le kot gol poskus operne skladbe.

Jos. Procházka (Ljubljana).

Slovensko gledišče

Če smemo soditi po lepih uspehih, ki jih je imelo naše slovensko gledišče v prvih dveh mesecih letošnje sezone, moramo reči, da obeta biti ta sezona, če ne najboljša, pa brez ugovora ena najboljših v novem gledišču. Napredek vidimo kakor v drami tako v operi. Operni solisti in solistinje so izvrstne moči; dramatično društvo je imelo letos srečo pri angažiranju. Kar nas posebno veseli, je to, da se vpoštevajo pri opernem repertoarju čimdalje bolj dela slovanskih skladateljev. Vobče pa je naše mnenje to, da bode moglo slovensko gledišče šele takrat dobro prospevati, kadar preneha tisti vsak napredek

zavirajoči utrakvizem, kadar bo namreč naše deželno gledališče samo slovensko. Nemcem in renegatom pa naj postavi Kranjska hranilnica čimprej posebno gledališče . . .

A. Drama. — 4. novembra »Bankerot«, 11. novembra »Brez denarja« (burka), 15. novembra »Pepelka«, 18. novembra »Zajčkovih čere«, 25. »Zaza«.

B. Opera. — 6., 8., 13. in 16. novembra Albinijeva »Maričon« (glej rubriko »Glasba«!), 20., 22. Smetanov »Dalibor«, 28. novembra »Prodana nevesta«.

Oujégin.

Upodabljaljoča umetnost

Ganglov »Valvazor«. Kipar Alojzij Gangl je dovršil na Dunaju kip Valvazorja. V kratkem se ulije v bronu, tako da utegne morebiti prihodnje leto že stati spomenik na Muzejskem trgu v Ljubljani.

Arhitektura. V novejšem času je dobila tudi Ljubljana par novih arhitektonsko znamenitih poslopij. Takšni sta letos dograjeni deželni dvorec in justična palača. Deželni dvorec je zanimiva stavba, ki pa, žal, ni brez nekaterih hib. Zunanje stene so pretrezne in preprozične, brez vsakih arhitektoničnih okraskov. Jako prozični so zidani stebri pod balkonom na Kongresnem trgu. Koliko lepši bi bili kameniti okrogli stebri! Živimo ob meji Italije, kjer je klasična arhitektura s svojim stebrovjem doma, pa se nočemo ničesar naučiti! — Justična palača je sezidana v plemeniti renesansi, sicer pa ima isto šablonsko obliko kakor vse najnovejše sodne palače v Avstriji. — Letošnja stavbna sezona nam je ustvarila v Ljubljani tudi par hiš v takozvanem secesionistnem slogu. Še ni dolgo, kar smo čitali v dunajskih dnevnikih pereče satire na dunajsko secesionistno arhitekturo, katera da je prava persiflaža na zdravo pamet. Dovtipi na razne »moderne« stavbe so se kar bliskali dotičnim feljtonistom izpod peres in prosili so »secesioniste« arhitekta, naj imajo za božjo voljo usmiljenje z Dunajem ter naj nikar ne pačijo ulic s svojimi »modernimi« lepotami. Letos pa smo dobili v Ljubljani v Sodnih ulicah dva taka »muštra« arhitektonske secesije. In to je dobro! Kajti posihdob se bo gotovo vsak meščan, ki ima še nekoliko zdravega okusa, branil z rokami in nogami takih »modernih«(!) slogov. Kuge, kolere, lakote, vojske, potresa in pa — secesionistne arhitekture čuvaj nas Bog!

Arhimedes.

Med revijami

Popotnik. Pedagoški in znanstven list, letnik XXI, XXII. in XXIII. — Popotnik je začel izhajati l. 1880. v Celju. Ustanovila sta ga profesor celjske gimnazije Mihael Žolgar in učitelj celjske okoliške šole Jakob Lopan; l. 1883. se je list preselil v Maribor, kjer ga urejuje še dandanašnji njegov dolgoletni velezaslužni urednik g. ravnatelj Nerat. Do pred tremi leti je bil Popotnik neznaten listič, a z letnikom enoindvajsetim (1900) se je izpremenil v pedagoško revijo, ki ji baš sedaj poteka tretje leto (v celem triindvajseti

letnik). Program, ki si ga je opredelil ob tej izpremibi v znanstveno smotro, določuje: Popotnik se bavi osobito s teoretičnimi in praktičnimi pedagoškimi vprašanji s posebnim ozirom na šolsko prakso ter obenem seznanja čitatelje z našim slovstvom sploh in s pedagoško literaturo posebej. V tem zmislu prinaša znanstvene razprave iz pedagogike in njenih pomožnih ved, psihologije, etike, mladinske literature itd. ter poročila o novih književnih proizvodih, zlasti pedagoških in slovanskih. Popotnik stoji na slovanskem stališču; s tega stališča je posegel odločno v borbo o Levčevem Pravopisu, s tega stališča je presojal Prešernovo vprašanje; zato tudi vestno beleži razvoj ali zastajanje slovanske kulture.

Posebno pozornost je posvetil Slomškemu. V XXII. letniku je obširno ocenjena Brinarjeva knjiga »Anton Martin Slomšek kot pedagog«, v XXI. letniku je učna slika o Slomškemu, v XXII. in letošnjem letniku se razpravlja o izvirnosti Slomškovih mladinskih spisov.

Vprašanja, kakor »Nasprotje med šolo in življenjem«, »Navajanje mladine k štedljivosti«, »Iz nauka o umobolju«, »Šola in alkohol«, »O zdravem stanovanju« itd., ki so se razpravljala v teh treh letnikih, so velevažna za vsakogar.

Kakor je za psihologa znamenita Schreinerjeva »Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja«, ki polni vse broje tekočega letnika, tako bi zaslužila pozornost vsega inteligentnega občinstva bomba, ki jo je pred našo »moderno« vrgel mož svetovnega obzorja, dr. Pavel Turner, s člankom »Beseda o naši moderni« (v letošnji septembrski številki), v kateri kritikuje tisto književno strujo, o kateri piše dr. Turner: »Nam je treba za obstanek in razvitek zdrave in krepke hrane, slovstva, ki nam ne draži samo živcev, ki nas ne vodi po blodnih sanjarskih oblakih, ki ne mevžari vedno o kruti usodi, ki ne išče zveličanja v obupnem nihilizmu, nego ki nam kaže prave možke vzore, vredne posnemanja njihovih čednosti in kreposti.«

Za revije med Slovenci niso tla posebno ugodna, ker imamo spričo svoje maloštevilnosti malo misleče inteligence. Izvrstno organizovani učiteljski stan nam vzdržuje to edino slovensko smotro. List bi še izvrstneje uspeval, ko bi se ga poprijeli tudi izvenučiteljski krogi. Uredništvo daje pisateljem mnogo svobode, pa za 6 K (blagajnik g. Fr. Luznar v Kranju) obilo čtiva.

Dr. Fran Ilešič.

»Behar«. Ko je začel pred tremi leti v Sarajevu izhajati »Behar«, organ muslimanskih Srbohrvatov, smo bili veseli. V programu je bil sicer povedal, da bode stal strogo na islamsko-verskem stališču, a to nas ni preveč motilo, ker vemo, kako veliko ulogo igra pri »orientalcih« vera. Islam sam na sebi menda res ni nasproten pravi kulturi. To je izkušal dokazati znani pisatelj Osman Nuri Hadžić v znameniti knjigi »Islam i kultura«, v kateri je spretno in prepričevalno razpršil mnogo predsodkov, ki so jih imeli in jih še imajo kristjani proti islamu. In če je resnica, da bosanski jezuiti hudo intrigujejo proti slovanskim muslimanom, potem imajo seveda ti poslednji s svojega stališča prav, če se branijo. »Behar« se je res tudi držal svojega programa. »Behar« se ozira skoro izključno na muslimanske narode, na njih zgodovino, kulturo in literaturo. Zato je »Behar« zanimiv list, ker izveš iz tega srbskohrvaškega mesečnika marsikaj, česar iz drugih slovanskih listov ne izvemo. Ali, ker je »Behar« urejevan v strogo verskem (muslimanskem) duhu, je zabredel v velike zmote in

zmešali so se mu pojmi. Vsaka enostranost je namreč škodljiva, ker kali objektivno sodbo. Kakor naši ultrakatoliški (klerikalni) listi zabredejo često v zmote, tako se godi tudi muslimansko-»ultramontanskemu« »Beharju«. »Behar« namreč ne zna ločiti vere od narodnosti in države. Zaljubljen je v vse narode in vlade, ki so muslimanske vere in simpatizuje z njimi ter jih zagovarja. Razgled po svetu in zgodovina pa učita, da dandanes muslimanske države ne pospešujejo nikjer prave prosvete; resnica je, da so baš muslimanski narodi daleč zaostali v napredku in vsakem oziru. Dostavljamo pa takoj, da te žalostne prikazni ni sam islam kriv, saj vemo, da je v srednjem veku cvetla n. pr. na Španskem, dokler so jo imeli v oblasti Arabi, visoka kultura. Toda to so bili pač Arabi, najinteligentnejši semitski narod, ki je med vsemi muslimanskimi narodi dospel najvišje v občecloveški prosveti. Muslimani so tudi Turki, tatarsko pleme, ki pa nikdar v nobenem stoletju ni storilo absolutno ničesar za pravo kulturo. Turki so samo vojaški, zavojevalen narod, v kulturni zgodovini pa nimajo nobenega imena in pomena! Ostali so barbari do današnjih dni, a v današnji Evropi je njihovo vladarstvo prava — pest na oko. Čas hiti! Grki, Srbi in Bolgari so se po večini že osvobodili krutega turškega jarma in zdaj korakajo po svobodni poti moderne prosvete. Macedonija še zdihuje pod osmanskim tiranstvom in hrepeni po svobodi. Vsi prosvetljeni narodi, vsi pošteni ljudje želijo, da bi se tudi Macedonija kmalu rešila turškega jarma, samo sarajevskemu »Beharju« se smili Turčija! »Behar« je zelo hud na »lukavog sjevernog medvjeda« in s slastjo ponatiskuje v št. 1. novembra notico nekega »njemačkog« turkofilskega lista, ki piše o »razbojniških« bolgarskih četah v Macedoniji. V šte. z dne 15. novembra pa se ponižuje »Behar« na str. 223. do teh-le turkofilske-ciničnih besed: »Neprijatelj medjunarodnog mira i Turske države još uvijek buncaju o nekakovom macedonskom »ustanku« (!!) pišući kilometričke članke o tobožnjem turskom zulumu i patnji jadne (!!) raje . . . Neka rade (namreč Macedonci) i poslušju, neka budu vjerni i odani svomu Padišahu, pa će im biti i liepo i dobro. Ali dok se oni **bez razloga** bune, narušujući time red i poredak u državi . . .«

Tako turško piše o macedonskih mučnikih »Behar«. Mislili smo doslej, da je »Behar« organ muslimanskih Srbohrvatov, a smo se motili! »Behar« je glasilo bosansko-hercegovinskih Turkov, ki ga pišejo v hrvaškem jeziku.

Skobelc.

Splošni pregled

Latinsko-slovenski slovar — kje si? Kakor smo izvedeli izza kulis, bode latinsko-slovenski slovar za naše višje gimnazije v rokopisu gotov morebiti čez kakih — 10 let! Da delo tako počasi napreduje, je kriv, kakor smo že lani omenili v »Zvonu«, načrt, po katerem se sprejmejo v ta slovar tudi besede iz cerkvenih očetov (!). A predno se prečitajo ti cerkveni klasiki(?) počeni od sv. Jeronima do sv. Alfonza Liguorija in Mahniča, preteče seveda ne malo časa. Slovenski leksikografi, ki so vsi itak preobloženi gimnazijski profesorji, niso krivi, če slovar še ni gotov. Zdrava pamet bi sicer menila, da nam je pred vsem treba dobrega slovarja za naše višje gimnazije, da se ima

torej novi latin.-slov. slovar ozirati na tiste klasike, ki se čitajo v avstrijskih gimnazijah. Tak slovar bi se bil pa lahko že davno sestavil, n. pr. po kakem lat.-nemškem ali lat.-češkem slovarju. Če hočejo bogoslovci in juristi imeti tudi še svoj specialni thesaurus linguae latinae, ki se bo oziral na cerkveno in srednjeveško »latinščino«, nimamo ničesar proti temu. Kdor ima denar, si lahko dovoli tudi tak luksuz. Slovenski narod zahteva slovenskih višjih gimnazij, in pomanjkanje latinsko-slovenskega slovarja je glavna ovira, da jih še nimamo! A ne da bi se latinski slovar za višje gimnazije na vso moč pospešil, morajo naši leksikografi dragi čas tratiti s studiranjem cerkvenih pisateljev. Torej črez 10 let bode rokopis baje dogotovljen. Kakih pet let se bode gradivo urejalo, daljnih pet let se bode premišljevalo, kdo naj slovar tiska; tisk bo trajal spet par let; predno bo knjiga potrjena od šolske oblasti, mine spet nekaj časa... in tako utegnemo morebiti res dobiti višje gimnazije s slovenskim učnim jezikom črez pol stoletja. Počakajmo še torej, saj se ne mudi!

Fugurtha.

Javna predavanja v Ljubljani. Preteklega meseca je začel v »ruskem kružku« predavati v ruskem jeziku umirovljeni vsučiliški profesor, gospod dr. Šercl, in to o Rusiji, njenih narodih in kulturnih odnošajih. — Dne 23. novembra pa je predaval v »izobraževalnem društvu« v »Mestnem domu« gospod dr. Viktor Murnik »o Zoli i njegovih nazorih o telovadbi«. Kdaj pa začno letos s svojimi predavanji »Slovenska Matica«, »Pravnik« in druga društva?

Nemška deška meščanska šola v Krškem je sploh edina deška meščanska šola na Kranjskem. Meščanska šola za deklice je v Ljubljani ena pri nunah Uršulinkah. No, ker je znano, da je Uršulinski samostan v Ljubljani poleg enakega v Škofji Loki eden glavnih taborov nemštva na Slovenskem, ne verujemo veliko v slovenskost dotične »slovenske« deklinške meščanske šole. — Deško meščansko šolo v čisto slovenskem Krškem je bil ustanovil bogati renegat Hotschewar na prigovarjanje naših ljubih nemških sodeželjanov in zato je učni jezik na njegovi šoli nemški! Tako se godi na Kranjskem — česa je pričakovati takozvanim »obmejnim« Slovincem?!... O, gospod Haruzin, ko bi Vi vedeli, kakšne Patjómkinove vasi so Vam kazali nekateri ciceroni!

Tiskovni pomoti. Na str. 827. čitaj v 10. vrsti: *quantité* (ne: *quantisć*); na str. 840. pa čitaj: Čugujevu (ne: Cugujevu).

Zahvala.

Z današnjim zvezkom odlagam uredništvo »Ljubljanskega Zvona«. Ob tej priliki se zahvaljujem iz srca vsem tistim slovenskim, hrvaškim, srbskim, češkim, poljskim in ruskim pisateljem, kateri so mi s svojim sotrudništvom izkazovali svoje zaupanje. Zahvaljujem se nadalje tistim hrvaškim, srbskim, češkim, poljskim in ruskim časopisom, ki so odobraval program in smer »Ljubljanskega Zvona« ter ga tudi v dobi mojega uredništva prištevali k najboljšim slovanskim revijam. Takisto se moram zahvaliti imperatorski ruski akademiji znanosti v Peterburgu ter jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu za izraze priznanja.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1902.

A. Aškerc,

bivši urednik »Ljublj. Zvona«.

